Yunu gali koo, didi njihinedú

Ini gali koo, tômu ru giyitinni

CONCOURS TOUBOU 2022

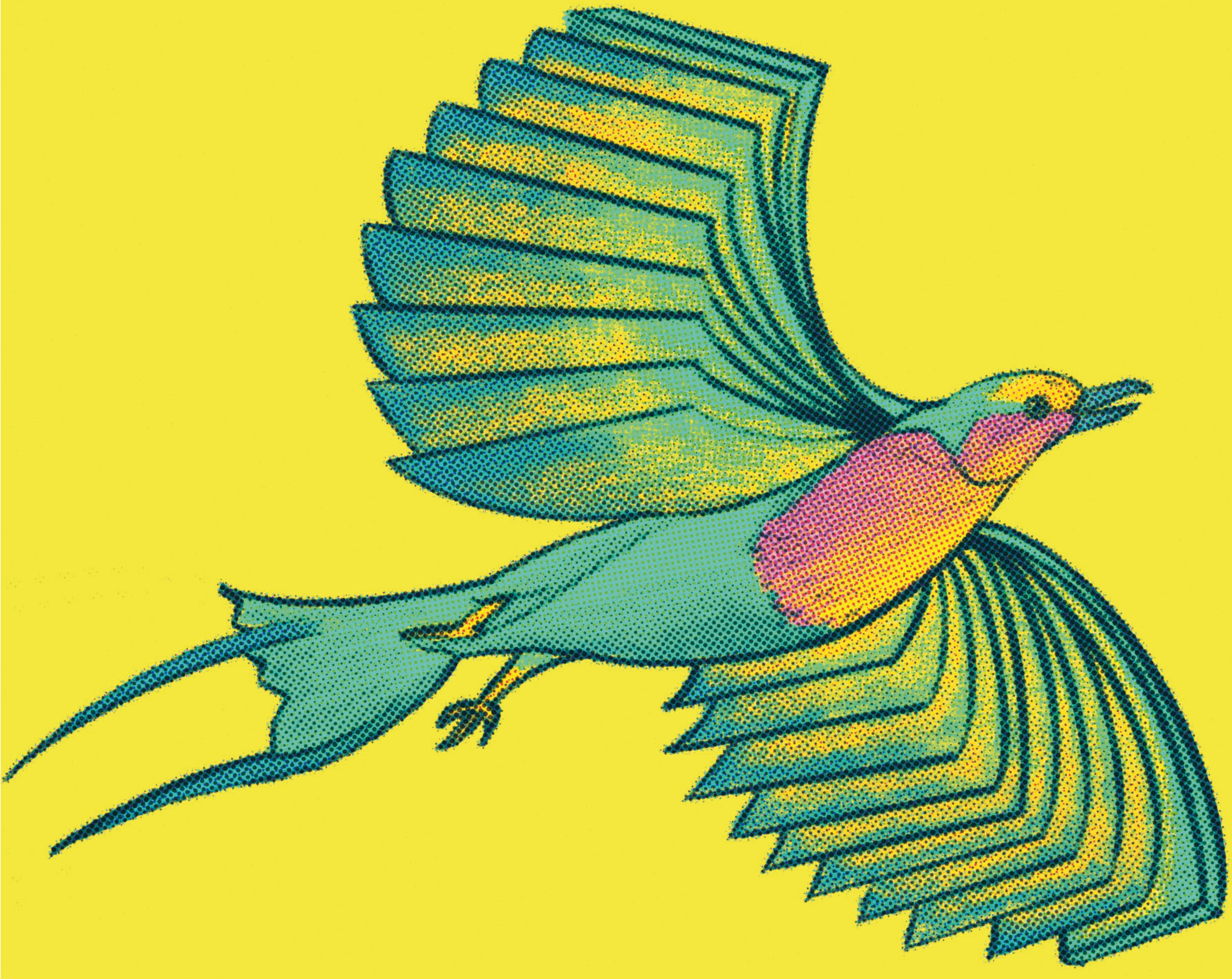

Yunu gali koo, didi njihinedú

Ini gali koo, tômu ru giyitinni

Recueil des textes écrites dans l'atélier d'écriture du Concours toubou 2022 à N'Djaména

Editeurs de ce recueil : Galmaĩ Woji et Dočuiĩ (*Rivers Camp et Anja Neuhaus)*

Révision et correction : Abdolsalam Wahali Brahim, Togoï Hamid, Tar Mamar, Abdolsalam Wahali, Galmaĩ Woji (*Rivers Camp*)

Partenaire financier : DDC (Direction pour le Développement et la Coopération de la Suisse)

Photos et illustrations : Cup of Color

Imprimé au Tchad par : Centre Al-Mouna, N'Djaména

Première édition : 250 exemplaires (février 2022)

© 2022 Mosko Hanadii-ĩ, Tchad, www.moskohanadii.org

Conception Concours : Centre culturel Mosko Hanadii-ĩ, Bardaï

En collaboration avec : l'ONG Nimè Tombà et

l'Association Pour l'Education (APE)

Yunu gali koo, didi njihinedú

Ini gali koo, tômu ru giyitinni

Ce qu'il ne faut jamais oublier

مالا يمكن نسيانه ابدا

Recueil des textes écrites dans l'atelier d'écriture du
Concours toubou tenu à N'Djaména
du 14 janvier au 20 février 2022

مجموعة من المقالات المكتوبة في ورشة الكتابة
في مسابقة اللغة التباوية بأنجامينا
من 14 يناير إلى 20 فبراير 2022

CONCOURS TOUBOU 2022

TUDAGA · DAZAGA · KANEMBU

avec le soutien de
بدعم من الاتحاد السويسري

NIMÈ – TOMBÀ
نيمي - تومبا

www.moskohanadii.org

ASSOCIATION POUR LA PROMOTION D'EDUCATION

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

Table de matières

Gunna du gubudi – Ginna ru kui – Avant-propos……………..6

Dazaga : Ini gali koo, tômu ru giyitinni

Abakar Sûliman : Dî 8
Abderahim Mahamat Asaï : Doona šai-a bini gontirigi 9
Adoum Moussa Youssouf : Sagasin Yuwuru ŋa.....................12
Ahmat Guihini : Awur 17
Arum-Mamar Arum : Hal Dazagara ŋa 20
Azaï Umar Êli :
Mana ye Môlofur ye turku ke kîri ye dêgil ye 22
Êli Usman Issa : Doona tirku-a 24
Harmata Ousman Issa : Sagasin Karaga ŋa 27
Îdris Yûssuf Issa :
Hala Dazagara ye môsko Dazagara ye 29
Issa Mamar Arum : Êrifi turku ye orko ye 31
Mahamat Abakar : Aya filidi busii jidiritinni 33
Mahamat Brahim Issa : Dazagaraa 34
Mahamat Mahamat Ali : Orko 35
Maïyoussouf Youssouf Adoum : Fura 36
Mariam Issa Choukou :
Côori ka hunaa furu ka amma kuiraa goyi 38
Musap Bôkor Isa : Bûru ŋa 40
Rozi Usman Issa : Sagasina Wura 42
Tar Mamar : Dîne oŋko ye unnu ye 45
Wasaï Biran Issa : Aski 50
Zenaba Youssouf : Agir 52

Tudaga : Yunu gali koo, didi njihinedú

Abdolsalam Wahali : Adaga ndusobi ………………..…………… 53
Mahamat Abakar Hassane : Tû ..…………………………………… 56
Mouna Moktar : Tîbi yuũ ………………..…………………..……58
Ûmar Bokor Kêleimi : Dubana Tudaa-ã ……………………….. 61
Zeneba Mahamat : Dagi – Adiba čû êriskiyundudo ……………..… 65

Êlifa dazagaa …..………………………………………………….67
Arba tudagaa …..…………………………………………………..68

Ginna ru kui

« Ña ka ndura ru karandirigi » ndir ni kîzi yîdirii jiku ? Ka ndura ru libira rudira šinna bara. Agu randimoo, ka ndura ši yendirii jikoo, ka ndura karandirigoo dakiroo ille libira rundirigi. Te kegoo ñaa mere ka ndura ru libira ruyinigi ?
« Ñaa ruyinigi » ndiroo, ille amma ka hunda dakaã. Ka hunda ru karayindii jikoo dakaã, araga hunda fûkoo dakaã amma ta mara-i ruyindigi. Te jikal amma ara caana Kũkur Tûbu ŋa hadircindi ni mara-i libir karandi njikuu ruyindire. Ka ndura ruudira koo cêyindinni. Amma ginna gûro karayindigi. Ini araga ndura fûdiŋa, ka ndura. Kara ai ka nduwa ru ruudira, Allah ŋarandu !

Gunna du gubudi

Êrbedige tudagaa yugondu, čîidi nûgoi šiptudundu ka yumma-ã karandiriĩ ?
Odu yunu-ã hosu. Tunda êrbedigaa ka yummaa-ã du arbiduda barandiri.
Čîidi wuna arbiyini ? Wuna ka yumma-ã du êrbedige arbiyini ?
Aya yunu-ã hosu : Aũ gudi gunú, anna ka-ã gali du wečindiã ôwonni nagi kaa-ã yidadã yê arbiyindi.
Odu toi yiŋgaldu **« Concours toubou 2022 »** anna yerčundu, karayundu, arbidi hikudu ni, êrbedige a arbiyuo.
Amba kara ayuguwo êrbedige a čuruk.
Yuna arbiyindã kûyi hunã : **« Yunu gali koo, didi njihinedú ».**
Yina-ã arbidindoo karadindi, ôwonni bosi, tuhukudi.
Ka yumma-ã adaga-ã ha turčini, yuhii.
« Ka ndura yumma-ã du, karadi čûsu ! »

Avant-propos

Mais pourquoi devrait-on se donner la peine d'apprendre à lire dans sa langue maternelle alors qu'il n'y a pas de livres dans la langue maternelle ?
Par conséquent : L'affaire est claire. Nous avons besoin de livres dans notre langue maternelle. Mais qui doit les écrire ? Qui peut écrire un livre dans une langue locale ?
Ici aussi, le cas est clair : il ne peut s'agir que de personnes sachant écrire leur langue et aimant leur culture.
Et ce sont justement de telles persones qui ont participé à l'atelier d'écriture du Concours toubou 2022. Ce livre est le fruit de leur travail.
Ils ont écrit des textes sur des choses qu'il ne faut en aucun cas oublier. Une fois écrites, elles peuvent être lues et conservées.
Car c'est la langue qui conserve et véhicule le patrimoine culturel.
Et maintenant, bonne lecture dans votre langue maternelle !

Dî

Dî mire rôzu niima ŋa. Mire rôza kuira ru durusu ni suburde ni. Yî berke nana cînni. Kaagu duro yaa aguzuu buzugi, êski ru bara yîgaã rigi.
Dî mire sîri huma înni ?
Mire kunno ru buru cii ?

Mire sîri huma fusoo yii huma yidîrigi. Caasitir gursa hunaã gontirigi. Nusoo yîni huma bidirigi. Mire ai aŋkir fusoo ŋila huna tuzoo tigisoo matir daa digantirigi, daa doona gontirigi, daa jôlo ru na dûrtigi, daa juroo na tokurigi, daa segeša na dûrtigi, daa wura na gontirigi ni, daa yarkirigi ni. Mire ini zuntu kôlu ru danni. Mire ina wugaa buru muntu ši. Illi wugi, aka na wugi, ere na wugi, yî cîigaa na ere-u ni. Mire yî wawalu wereniŋiro koo wûdinni. Owinni dîfini huma na ganasu tigisigi. Mire ere zuntu ru wereniŋoo gûru suru huma gire intigire cii dîgi. Gûru têi dôo mire buru wošidirigi. Haŋum mui tirime benno koo mire ru cîrigi.
Dô mura kiñila huntaa muntu dî cuu koo suru huma « barai » dî bûku koo suru huma « dî mini ».
Dî borgolo koo suru huma « dî calai » dî êli ma ru koo suru huma « sagar » dî ziri koo suru huma « dî azu » intigi.

Abakar Souleymane
18 ans, Kali

Doona šai-a bini gontirigi

Šai mire sîri huma înni ? Mire kunno ru rigi ? Šai mire ini zuntu dîi walla danni ?
Šai mire kofordu ni gini huna ziri. Mire yaŋuro koo dau ncizantinni loncinni.

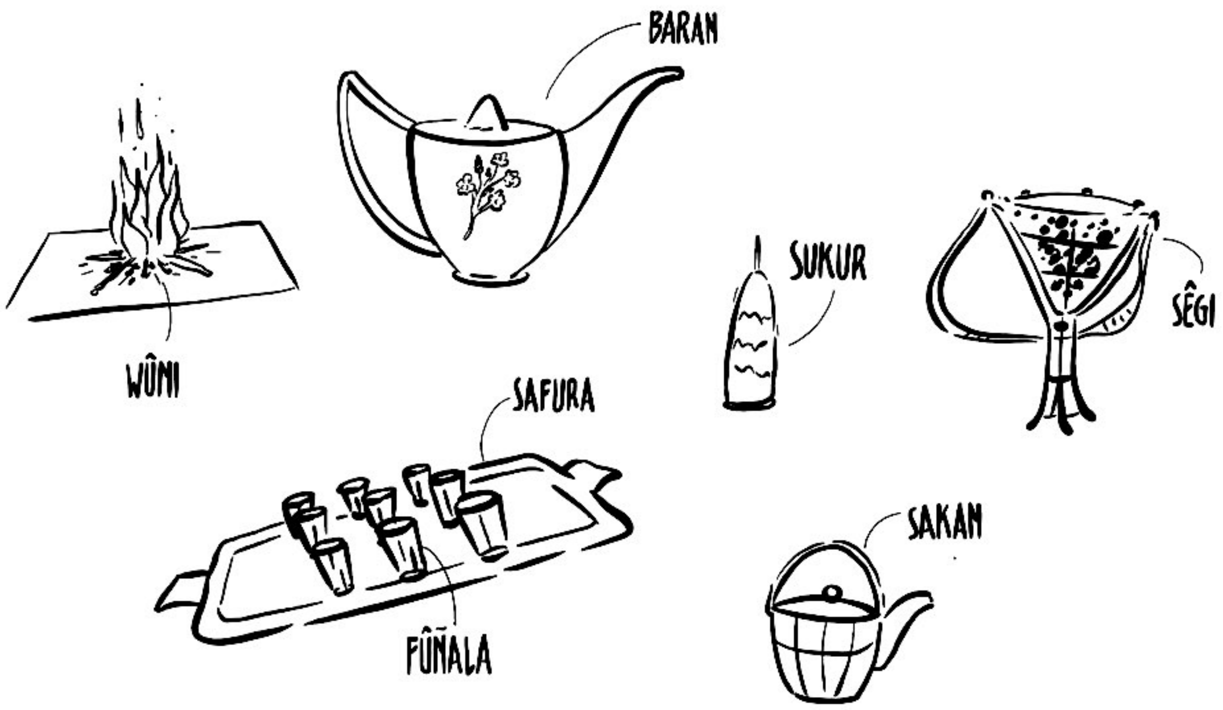

Šai mire Šîn nu rigi, yege huma korton, fêri talakiŋ yî winni, kai huma markaba, nurru bûgura-u, nûŋu ôsurda-u, šarafa kaliya-u anasa dowiya-u kizen sura-u gire goni sûnu-u saga tînni Cad-u aniši Nîjeria-u ribbe Sûdan-u, kûsiri ru bîri, meli bûreiyinni, agiri turkon dîninni, kîri cî dîninni, maajiri fagarayini fagarayiŋoo na au ceŋire bêyi. Aci ru yeniŋoo dôu nceŋ, coozu ru yeniŋoo goni nceŋ, garara taiya dîg wîra nii gurug, wîni

gururrsa-u, kîncigi amma kuba-u. Izin anasa ŋa muiyai daki šanafa-i dakinni.
Amma Dazagara Kônum duro cikaa šai huntu berke na naki, tuwai na nakig, dîski na nakigi. Kôi guru du amma yêyeintigiroo koo yêye huntaa cussa koo nona nakigi.
Amma Kônum-a mura asar huma ru ašintinni ayi dirtigi, jôluptu huma ru ayadinni gona citigi, bizi huma ru aya dînni šaala ru goiyintigi. Šai mire tîna huna dîi : Barana cûu bûgura daa gaña sanada, fuñala wussu, sêgi, tagaa ala-a, sukur dau êskir caare kee, bire lafade kee kûsur huma daa suru « kûsiri » ŋa rude kolo taŋoo êskiru bara šai tigisigi.
Aŋkal taŋu ru koo šai mire ini buru gali, oŋko gini amma nturaa Dazagara cîrire unnu taara-i na yîdirii jiki. Šai mire ini zuntu kôolu ru danni. Amma Dazagara-i cîrigi ni daa doona goyintigi ni daa zamana dûtigi ni.

Mire Kônum lau magira duro koo tîna duro šai tammoo tigisinni. Inta au ôsurde haŋuŋoo šai namme kogo amma-i ini tira ncifatigi « ami ai ami ŋirin » intigi. Inta goni daa kôi tira êriši kisiŋoo sukur gonum nterigi, inta nii nteri caŋuŋoo gone koo amma-i sukur ye yî ye ncentinni, maaši ye wîni ye

ncentigi. Šai mire ini buru ampare, amma diziya ntiraa diziya hunta na cîrigi. Unnu taara-i yîdirii jiki owinni yala ntiraa yala hunta-i na cîrigi.
Šai mire arii foriyeniŋiroo na šai kuruŋ. Cad mire ônum huma ye yala huma ye kûkui huma ye ginna hala šai cîrigaa šiša. Ña šiša ?
Ônum huma duro amma Dazagara cikaa šai huntuu gaz ru nakigi, dirtoo termûs duro dokugi.
Amma Cad kûkui huma duro cikaa šai huntuu tagaa raa na nakigi gaz daa na nakigi; mura šai buru daku ni ši centigi ni.
Amma Cad lau yala ŋa duro cikaa baran suntuu wîna dirtinni, kôi mura captiraa ginna ru nakigi. Owinni suntuu tagaa bussu raa nakigi. Yim guru tigisoo šai yii-u na nakigi, owinni aka bêkinnoo furca dôa ru nakigi. Cad lau yala ŋa duro amma cikaa šai ru buru ši centigi. Owinni tuzoo kasuguu ru goni walla door walla jasirere gurtirigi. Owinni yim gurtirigaa šaala ru gurtirigi. Te jillan nu amma-i « Šai fuñal turon ŋa kôi šai bênne raa, ai ru gali » intigi.

Te mire « Ña » nuŋoo šai fuñal turon nu gonuŋoo dau kôlu ru ncizantinni ni, looncinni ni, cûro niŋiro koo zali cinni.

Abderahim Mahamat Asaï
19 ans, Terituronne

Sagasin yuwuru ŋa

Ini tira suru huma « yuwur » intigaa hanantigi re ? Hêi ! Ini ai hanantimme koo bini labara huna nintirigi. Ini mire maine huma au rakima rakinna ru rôza hunaa gûu ru woogi. Mire buru dîlli dau mukuŋuroo koo maine huma kakaru duro tartire.

Oŋko gini ini tira suru huma « yuwur » intigaa yerci ni bini ŋila dûbu ye kadara wussu ye murta wussu ye sa yîsii ye (1889) yeru goyi ni ŋila dûbu ye kadara yîsii ye murta tûrusuu ye sa tûrusuu ye (1977) nagaa ru tigisu. Hôlu ŋa ru Yuwurda bôdiyintu. « Yuwurda » intoo amma Nîjer ra jii ru yercintere dau ma centere Tû yuwurcintigi, amma girsi geyintigaa na citigi, migiza na wopu tûrtugi. Owinni ini te mire buru anuu tede ru bara, buru yercintu gôr. Gôde ru bara, mura jigida ye magida ye gedintu

mêri ai nus. Te ru bara Kûwa-i bôdiyintu. « Kûwa » intoo amma Abeše-a. Mura Burku yuwurcintigi. Owinni Tigi ye Kîrdi ye Yen ye ginna yuwurcintigi.

Yuwur mire kunoo ru bodîyi niŋoo ? Cad ye Nijer ye kûki bodîyi. Owinni Cad kiši huma ginna duro yerci. Tafu Kônum ŋa ye Burku ŋa ye Tû ŋa ye Abeše ŋa ye ginna duro tigisu. Owinni Nasara ridiga ru kui Wahila ye Masartina ye Tûrkiyena ye ginna tafu Burku ŋa ye Tû ŋa ye ginna tafu duro yuwurcinti cikii ru Furasa ridiŋa ru bokintu šettu. Te bini ŋila dûbu ye kadara yîsii ye murdom ye sa cûu ye (1912).

Yuwur mire amma geyintigaa amma aña ni, ba ni, durusa ni ŋila hunta dîgirem ru goyini murta disi naga, amma taka geyintigi. Ŋila dîgiremme ntoo, au adi ni, dinare ni, ini tira fuyiŋoo na dîgi, wawoo na galciŋi dôona na royiŋi saa na šili au teke kono ŋila dîgiremme. Au ŋila hinaa murta disii ntoo, au yuwur duro buru girsa gisire ni kidde ni aŋkalle ni amma addaa ginna mîrei wou-u tiganigi. Amma ta mura owollu šêi centigi wîna zaka wapuga ye, êra zaka kusintigaa ginna wusaa centigi. Owinni zaka êri cî tiriŋaa ginna wusaa ncentigi. Šêi te mire ôwura cûu gor terigi. Amma ta duro au nusoo na ini cire bêi amma êrda kuira-i ladir goyintoo na

ini cire bêi. Owinni ini kuiro ciŋa amma ara girsuu tûrtuga duro ammi adii na bêi arii na bêi. Ciina arii walla adan walla hakintu laudiroo sopunni. Yuwur hal geyintigaa ekkee.

Yuwur mire ña Amma-i geyintigaa niŋoo ? Ginni mire amma kara na dînni rôza na buru bêki amma na buru bêki. Te jillan nu amma niiya amma na hôyipcintig ni yuwur cintigi. Owinni wôki te mire hukuma na bêi ñaa na mire bu te jillan nu amma nii huntu ru yercintere nii amma-u ridere gôrere mura duro au hakima rôza ye amma addira adda cûroyintigaa kee na ginna wopu tûrtugi. Owinni ini kuiri turon ciŋa ñaa na mire birigoo na dagu nii huma aga cururoo na dagu amma ginna mêri suntuu hinnoo kuiri dîrinoo na dakku. Mura hunoo au kuiri bu bênoo nakku te jillan nu yuwur geyintigi.

« Yuwur mire înni keene ru amma-i geyintigi » niŋoo ? Hôluŋa ru amma nii tira-wa captintigi. Captintoo au turon mura duro yercinere amma ru farigire « Taara unnu captiraa înni gentiroo gal ? » yiŋi. Awu te ke tigisoore ñaa na mêri huma farigi ciina mêri au turoma ŋa goyintig mêri au turoma ŋa înni niŋoo « yuwur ». Amma kuira mire ru fatigire « Înni keene ru yuwur gentirigi » intigi. Mire-i farigaa « Unnu taara bizira » yi. « Rôzu tîdirdi » yi.

« Au hanajintire bêi » yi. « Yuwur gentiroo najantirigi » yi. Awu mîre-i « Farigaa au bu ciŋa yal ma gurte » yi. « Au gûro tene keena aski ma gurte » yi. « Aski dannaa na asaa hunaa guure » yi. Arii ya ru farigire « Nintaa aši tinta ŋa geentu » yi. Te ru bara amma inaa ginna gisiru ru bara amma añaa murta aguzuu walla murta tuzoo gora curukere tûrtugi. Êrišuu mire durusu kûir yîsigi kûir tûwutigi. Nii hêdincintoo amma cûu walla aguzuu šettere dôrcintigi. Ini tira duttoo saga ridere amma ru fatigi. « Ini ekee dutur » intigi. Awu amma ginna yercintere koma tûrtugi. Nii huma ridoo gûwu dîntigi niima duro amma añaa cikoo yercintere kapcintere gôrigi gôroo au gurna nusugi, gurna na caagi. Te kee tigisoo mura duro amma wosa cikaa amma huntaa catira ye ŋoraa ye ginna capcinti. Capcintoo amma catira na wunetigi. Ŋoraa na dawayintigi. Te ru bara rôza amma taa ye yala hunta ye ginna wopu dau saga centigi. Awu nii hunta lau tûrtu. Rôza amma na cušintigi, yala ammaa taiya duluyintire cušintigi. Kûiri yîsigi tûwutugi gisiriree nii huntuu ridigi.

Nii huntuu ridoo rôza guutaa na gînesirigi. Yala amma-a na dîdira gisirigi, dûwa na filiyintigi ni worecintigi ni arna na bereyintigi.

Awu amma ara ridaa awa nakere mukugi amma gura na cekentigi. « Awa mire ña nakigaa » niŋoo ? Amma nuŋu girsuu duro catira giyitirigi.

Awu yuwur amma-i te keene ru geyintigi.

Aŋkal taŋu ru koo ini ai mire ini kubu ni oŋko gini amma kuba-i geyintire ni. Unnu ŋila ara ru bêi ni, amma unnu wa duro tigisinnoo gali.

« Tigisinnoo gali, ña ? » niŋoo inuu mire tigisoo amma na buru catigi owinni amma buru taaptintigi. Te jillan nu tigisinnoo gali ciiro amma unnu cikaa ini ai « yuwur » intigaa mire hanayintini te mire na gal ši. Inuu mire yercinoo na maine huma harayintigiroo gali.

Yuwur mire dînaa duro buru tigisire ni lardu ginna duro buru tartire ni ciina unnu buru dazaga ru rude ši. Mire ini gali ciina dînaa duro unnu yercinoo gali. Dazagara duro koo amma kuba-i yêyentii naazigi.

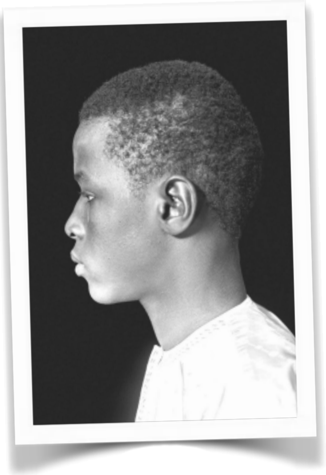

Adoum Moussa Youssouf
17 ans, Terituronne

Awur

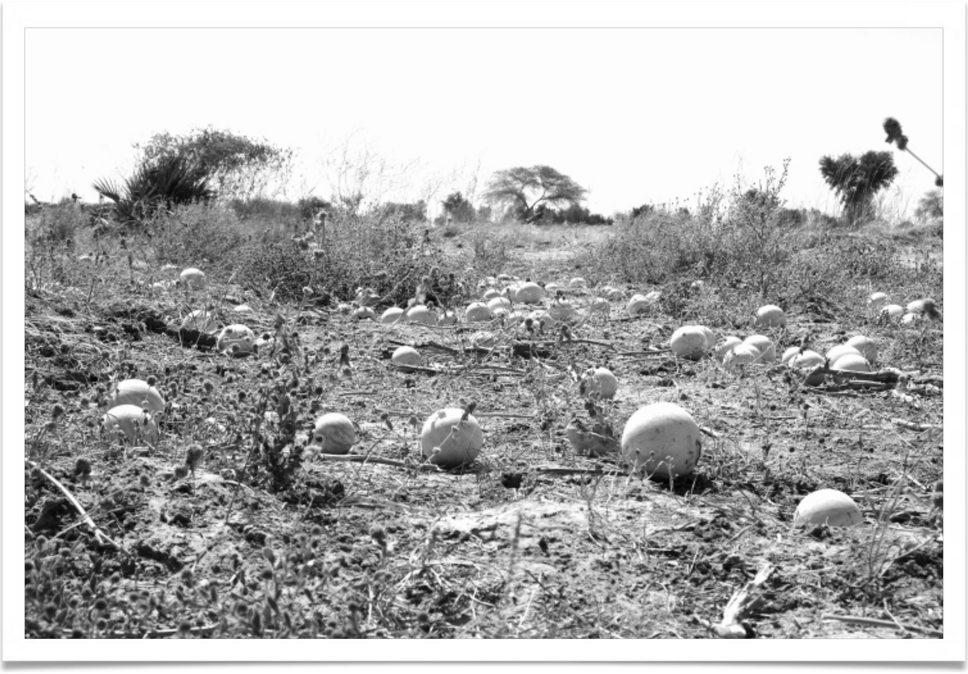

Awur mere illi hôŋus kege, bî îšu kelekeledin yercinigi. Mea tûkula hôŋus-a gora hedigi ciidi na hunaa wuda. Teu jini ammaa yunu tira budi wudu yindiga-i cikoo « Yunu ai wudu awur kege » yindigi. Larda mundu ginna, ŋili îyi dowoo, awur yercinigi Dazada di « Awur diru » yindigi.

Sagahan awur budi duroo, ammaa wange nakuũ de, ôrozaa (orkaa, agiraa...) di watigi.
Cikii de awuruũ bahu mea hunaa addira mina tigisoo, êski di wangeã galcindigi (sopugi).

Awur mere yuna tîra mundu dîi : Ôroza (ai ye aski ye hunnoo) illi huma ye mea hunaa ye ginna wudigi yoo ammaa lau na maši na tigisigi yoo sûru na tigisigi.

Bini, tani, awur mere amba ammaa lau diiŋa daha nûŋurigi.

1. Zaga awur mere sûruũ tigisiŋa înni ?

Gini amma kubba sûra hundaa illa ye illa me-a ye aka jûla-a ye ere ye imba ôroza ye hûrcinda ye wîna, yoo yunu kuda šiša mundu...

Illa me-a duro, awur mi huma aũ kiši huma tennoo addiĩ yenum uwoo, kiši tedigi. Kômuši huma ai turkome kogoo daha urusumoo, turkoma cîdigi yoo šîni gũurdumoo na kômuši urusuma de lili kisiĩgi.

2. Awur mere zaga maši tigisiŋa înni ?

Wangada noko wangaã galcindoo (sopoo), adiyaa eniriĩ tertuũ de awuraa husayindigi (goyindigi). Awur sulaa mundu capcindoo de, koi bôli daha dûtuũ de gigirtigi. Noko awur sulaa ginna gigirtoo, loloyinduũ de mea addiyã hetu goyindigi. Te kee tigisoo, mea wûnisiĩ ombola êziri wa-u yutu kizeyinduũ de lûhuyindigi. Woki addi busoo, hetu sa ye lau ye gor tarcindu hûtigi. Addira njorcindoo, goyindu tûgi daha cirtigi. Noko ginna cirtoo, saga loloyindu kuraa yutu gînesidigi.

Owonni dêniyinduũ de wûnišiĩ ombola êziri wa ŋa yutu hokinduũ de sa cûu gor waldirtigi.
Sa cûu gor gali di walcinoo de, agu auši duro ûŋu topcinduũ de hetu tarcindu njorhetigi.

TE KEE DI AWURAA CUSSA GISIDIGI !

Agu tê di ôtuũ, amma guru na tîmmi deku dopugi, guru na keyeyinduũ de šai yutu wudigi yoo amma guru na imbi dirtigi.

AWUR MAŠI BUDI AMBADE YOO OWINNI KUMAYI NA ZUNJINNI.

Ahmat Guihini Gouro

Hal Dazagara ŋa

Hal mire ini tira amma kubba-i ini tira tigisigi, tee re. Amma saga ru rudaga fî kii gisitigaa suru huma « hal » yintigi. Owinni hal mire ini mire kirigire bêi. Owinni ñaana hal hun dîi ci ru hal Dazagara ŋa ye amma kura Cad duro cika kii šiša. Hal mire înni geetu jeenti ? Hal mire înni ? Mêra wîli cika ginna zampur yentirigi.

Amma Cad duro cika ye Nîjer duro cika ye Lîbie duro cika ginna hal huntu turon. Oŋko gini amma ginna fora ru ciki ni ina gisitigaa ginna turoni. Ina muntu ginna fotuntu geyintigi. Owinni amma kuira ŋa kii šiša ina gura mura-i dîra, amma kuira hanayintu gisitinni. Hala Dazagara duro ina fôya ciki mire amma kira-i dîi, hal mûku ye, busuga ye hal yêyeyinta ye ginna amma kura kii šiša. Te mire na ? Ñaana hal hun dîi ŋa jillan nu na ina gisitiga na šiša. Hal amma Dazagara ŋa ini buru gali. Zaka galuu amma mura ginna kôi turon daa cikaa ginna hala huntaa turoni. Owinni hala huntaa turoma jillan nu, mura ginna cussu ru ciki. Owinni ini buru gali tura dazagara-i dîru kege amma kuira-i dînni. Ini înni te amma kura ŋa kii šiša dîru ? Walla ini amma kura ŋa ru gali dîru înni ? Ôwolu ini Dazagara ini gali dîru au ôsurde hakintoo amma kuira ŋa kii buru šiša ni buru daku ni.

Owinni buru cussu ru azayitig ni, buru gali dîru. Au hayintinoo na dîllu kilayintigi ni cussu ru caagi dirtigi ni. Te jillan nu hal amma Dazagara ŋa amma kuira ŋa kii šiša niri jii. Owinni hal ai kege amma dîna daa cika ginna-i hal ai kege dînni. Amma Dazagara mura ina subur cintigaa na buru muntu ni kôya duro na muntu. Owinni amma daa dekire ni buru kui dutugi ni hala buru gala dîri. Owinni mura ina gura buru cûro hetiga ciki. Jina ye ferege ye ginna amma kuira Cad duro cikaa ru mura buru cûro hetigi.

Dazagara mura hala huntaa buru gala.

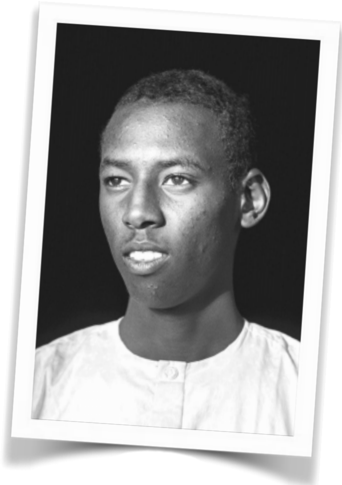

Arum Mamar Arum
18 ans, Bourdari

Mana ye Môlofur ye turku ye kîri ye dêgil ye

Mana ye môlofur ye gise halaga dînaa, turku ye, kîri ye dêgil ye mura ara tuzoo bûru mana ŋa cî ciki. Cî kire naku. « Dîri fus fus » intii labar ginna dînne ru môlofur mulayi guru ni feñtii êdine tîke yi cii. « Te ru cûro nturu zuncine » yi. Te kîruu « Inta înni rayi num ? » yi. Kîri-i « Tani wôu wôu ru bara înni na kuiri rayi tardi » yi ! « Rayi ai sîri danni » yi. Turku ru « Inta, înni ayi num » yi. « Te ñaa hun caagi » yi. « Te ñaa hun nu cawoo tira cîrigire hee ! » yi.

« Dêgil du inta înni rayi num ? » yi. « Teere yerdiroo ekaa daa tîgaa hunoo rayi kuiri au înni na tardi ! » yi . Mana-i « Naara ginna nunukummi » yi. Sopu re irroo tani zaka netrigaa tani hanirigi. Yia môlofur irrii busu ciki firii mana ŋa da digi nawu goši ni. « Fus njkiru tir ! » yi. Mana-i « Fus turutuŋi ru dûrtu ! » yi. Mura mêra furosintii ciki. Môlofur wunei ru ege dirde ara tuzoo ginna sowu tirigire bêi. « Wunei ru ege dirde » ! Mana na môkoncine bû ru mana ŋa cî ciki. Firii mana ŋa na da digi goši nawu dîi. Môlofuru « Fus njki ru tir » yi. Mana-i « Fus turutuŋi ru dûrtugi » yi. Mana «Te kîri yeru irrig na irruu damara widenni-i turon. Yî kurtu na eber môlofur du mire wure

yentir na futur cine mele ru kii yêyentir na, neere na kaagu sîgi ša ŋu kîruu widen yîdir kurturii yinii te ru re kaagu sîgi ka ŋa NJIKIRU TIR DE » yi. Mana na « Fus turutiŋi ru dûrutug »yi. Addira anuu kumare kîri mire ina hawana talatayiŋa ini gurtigire bêi. Turku ru yeru na orka kôi tama ru cikaa duro arii-i turon. Yî kurtu na futur cine hinnoo eber môlofur mire buru wure yi ru ŋoo kaagu sîgi ša ŋu yi orko yîdirii yi curuŋa re kaagu sîgi kûro hun ter. Dêgil ye môlofur ye mana ye ciki ru môlofur « Fus njiki ru tir » yi. Mana-i « Fus turutiŋi ru dûrutug » yi. Alla barka naagi buru anuu ŋini, ara anukuntinne ru re de ne hire. Dêgil « Inta yeru eke ai daa sagana ran » yi. « Inta biri yesku tirum taŋu ru kolo nuzu ncii ŋa ini burani ŋa ? » yi. Noo ran ina mura kôi tûrutu raa kuno daa nîyoo caŋiŋoo neere hananiŋa, dêgil suloktun ekaa jeji kûi buzu. Môlofur « Fus njiki ru tir » yi. Mana na « Fus turutiŋi ru dûrutugi ! » yi. Addi ntiŋa re nuna bûru mana ŋa ĉi ciki. Mana-i « Ha ! Ridu ! » yi. Môlofuri-i « Koo ? » yi. Giguu kire kiŋa re Manaa bûru huma duro caki. Môlofuru bûru Mana ŋa lôloyinnii ini hakiŋire bêi.

Dêgil du « Caŋu » yinii dêgiluu yi nuna caŋirigire tîre bêi ! » yi. « Taa » yinii, « Taa ridigire tûruture bêi » yi. Môlofur ŋa ekee ru mana-i cayayinne jillan nu halaga dînni.

Azaî Umar Êli
16 ans, Mordinga

Doona tirku-a

Doona tirku-a mura ina Dazagara duro buru godintigi ni. Yala adda-i citigi ni. Cad lau yala ŋa duro buru ciki. Doona tirku-a mura kaana yala-u ni kûlidi dowiya-u sowu danni. « Doona tirka-a » intoo înni ? Doona tirku-a ñaa-i cirig ? Sobowu huma înni ?

Tuwura ara kakaruu kui huma duro fadirigi. « Doona tirka-a » intoo, doona alagana-i tirki raa goyintigi, dowa ru centigi, kanara ru tartintigi. Doona tirku-a au cirigaa alagana-i citigi. Kôi gur du amma-i alagana ru suru tira ru kûliyintigi. « Alagana šilla tirku-a » intigi. Mire sobowu huma arii daa yerciŋi, Owinni arii tîri kogo doona centigi. Alaganaa mura doona tirki raa goyintigi, dowa ru centigi,

mura caana ra goyintigi. Owinni wûra goyintu kasugu burayintoo na goyitigi.
Kôi gur du « wûra » intinni « šêgela » intigi. Šêgelaa mura na ina kuira ši ille dôwa. Mire maine suma kûlidi dôwiya-u ni, hal Dazagara-u, buru daa kîzei cîrigi ni. Kaya huntaa gagalcintigi buru suru suntuu wîli godiŋi. Mire unnu bôdiyinne ši, oŋko gini diziya ntira-i bôdiyintire, dugusu ru ginna ru goyintii ciki. Owinni amma alagana yercintii cikaa walla yala adda fîi yercintii cikaa ginna-i goyintigi. Taara na gontirigi. Taara mura ña gontirigaa ? Ai ini amma kuba-i soppu jentiraa jillan nu sopur curunni. Še soom curuwoo hal numa soom curugire kege Dazagara duro. Doona tirka-a kôi dagagara duro buru goyintigaa ginna Cad. Cad mire duro na lau huma yala ŋa duro buru goyintigi. Owinni Nîjer lau ônu ŋa duro goyintigi. Ciiru buru Cad duro cikaa dasii jiki. Doona tirka-a gonii ncoo ina gura daga ciki. Mura gonima ru cussa tigisiroo daŋoo ina ara gis:

-Tirki tun walla wûra (šêgela) gon

-Suwor geen

-Buu ginna ru wonuu duro buru nuuzuro gali.

Ina aguzuu ara ru kûlu kogo doona gonii ncoo ši danni, walla ini farii nciŋa mu tigisigi. « Doona yirma ru cusei » intoo daŋoo ina fôya kisimaa duro mûgi. Amma tirka raa tigantigaa kiša na dîri, fôya na dîri. Mura kôi amma buru

bêkinne duro tigantigi. Doona tirkaa amma sopu curunnaa na Dazagara, goyintigaa na Dazagara. Unnu doona tirkaa jowola duro na ciki rodiya duro na ciki. Aŋkal taŋuu ru kogo doona tirku-a tûfur dînni, buru gontirigi ni, ini amma kuba-i sopu jentiraa jillan nu fukur rontirigi sopur cêyinni.

Tûske huma alagana šilla tirku-a sobowu daa doona goyintigaa, sobowu ariya-u. Oŋko bôdiyinne ni. Owinni unnu na cii. Buru Cad duro goyintigi. Nîjer lau ônum huma duro na goyintigi. Mura amma goyintigaa amma daa lantira ni buru tirkanni dîri, kiša na dîri.

Êli Usman Issa
18 ans, Terituronne

Sagasin Karaga ŋa

Karaga mire niya Bol lau ji cikaa ginna. Oŋko niya ta duro fêra ye illi ye buru ciki. Owinni ŋaila na duro buru yercintire. « Sagasin Karaga ŋa » intoo înni ? Ña sagasun teru înni tigisire ? Sagasun te ru inni tigisiraa kuiru rantar.

Oŋko niima duro êgi dînu ni, amma Dazagara Mau ru ma cikaa zuku Karaga tûrutu. Amma gura na agirda gura na gona ye aska ye daa ciki. Te mire yî ŋila cûu ginna irrire bêi, aka ye illaa ye catu. Rôza ye amma ye duro buru êgi dînu. Rôza huntaa catii cikere tigisiŋare wopu Karaga tûrutu. Unnu te jillan nu «Sagasini Karaga ŋa ! » intigi.

Te ru bara sagasun tigisiŋare yî irri, illi na yerci. Amma zuku saga ridu. Ciina rôza wonu-a guro ridire bêi. Bûu oŋko kee gali šinna jillan nu. Wôki te ru kui koo niima aka buru dîi, unnu kee ši. Unnu bûu buru zuncine, aka na catire, rôza wonu-a niima sopure.

Aŋkal taŋuu : Yî irrennoo tigisinni, irroo dakuroo aka kopurdi Owinni aka kuira kuntaar. Aka zira buru gala, yûu mura-i kašintu gurtirigi. Mura bêkinnoo, yûu buru irrenni, bûu oŋko kee ši furošiŋi, rôza na cêyintigi, ini wirigi re bênna jillan nu.

Ini sagai ru faduroo daguru, aka zira mura buru gala, yûu mura-i kašintu gurtirigi. Mura cikoo rôza wonu-a ciki, bûu na buru gali. Te jillan nu akaã cikaa kopurdi, Owinni kuira daa kunturoo gali.

Harmata Ousman Issa
16 ans, Terituronne

Hala Dazagara ye môsko Dazagara ye

Amma Dazagara mura hala huntaã amma kuira ŋa kii šiša. Amma Dazagara mura hala huntaã hanantiriga ? Te mire « Ña ? » niŋoo mura amma buru hala gala dîri.

Amma Dazagara mura ôsurde huntu koo buru nurintigi. Yege huntuũ kišima duro cakdirtigi te mire au kuiri ini ai gisigire bêi. Ôsurde Dazagara koo au kuiri haki nuku cenni. Owonni mura duro mêri yerciŋoo na sopu zuncinne ru mura-i cîti sopugi. Mura duro guru guru du turkuiŋ ! Owinni Dazagara amma aman dîri amanne huntu koo daku. Au kuiri irri kii buzoo na buru daku dîmir huntu re kege.

Dazagara môska huntaã mura Cad lau yala ŋa duro ciki. Oŋko na ciki unnu na ciki. Bû duro hukuma bênna mura tafu huntu sopu re bêi gali royintu dîri. Tafu huntuũ mire buru môskema wuru : Owon ye kiri ye wori ye ginna dîi. Owonni kasugu na dogu cii oŋko gini yuwuru ciiŋa na au guru Nîjer ye Lîbiye ye ru ridiga na Dazagara tafu huntu duro sopu au kuiri zudde bêi. Dazagara mura rôza ginna dîri : Fura ye dô ye orka ye hadina ye aska ye agira ye dîri. Mura owonni kuloo kuyintigi berentigi ŋaila huntaã goyintigi. Owoni yega huntaã kuira mura-i kee ru dompugi yege geyintu duro busugi.

Yîge mura-i kee ru ba yîsii lôyintu yî huma dirtere cirigi. Mura bîra dô jakintu Libiye ye Nîjer ye ginna tûrutugi. Dazagara mura hala buru gala dîri. Ina ara fûtu curukunoo gali.

Kôi ai tuskema aŋkal taŋuu ŋa amma Dazagara mura ini geyintigaa au kuiri rakinni. owinni hala huntaã ye môska huntaã ye au kuiri dîire bêi. Mura oŋko na kalla unnu na kalla ini huntuũ sopu curure bêi.

Îdriss Yûssuf Issa
22 ans, Terituronne

Êrifi turku ye orko ye

Turku ye orko ye mura deega duro foktintu turku-i farigire orko ru « kulo kuntaar » yi orka « iyoo » yi. Mura fara ru kuyintu. Te ru bara kulo huntuu bafu ni, gopu ni, jurcintu ni, gînesirigaa tigisiŋare turku-i orkaa ru zalumciŋire burayi orka te ŋiši « Dîllu gînes » yi. Turku « Dîlli kînesirii jii » yi.

Orko gûduro huma tuzuŋare teru kîri gurti ni šaalu fî dînnu sowu. Turku šaal huma duro cûu dowo re orka ŋa duro turon doogi. Huma duro tuzoo dowo re orka ŋa duro cûu dogi. Te jillan nu kîri gurti šaalu fî dînnu sowu. Turku ye orka ye hôlu tîgineši bôdintu. Kîruu šaalu fî ciiŋa turku dude ši. Owinni turku cûu huma duro dowo turoni orka ŋa duro doogi. Te kîruu nuku tilasiraa duruŋare dîllu bôdiyiŋire burayi. Turku-i farigire « Šîi jira ŋa daa tirdu » yi kîruu duruŋare.

Mura rôza duro gura niima gura wona-a.

Turku mire êrdi guro amma-i ni hanayintigi orko mire na hanayiŋi mire ru zalumciŋire guro nuku hanayini ni ciiru unnu ŋiši.

Turku mire wonu-u orko ye kîri ye ginna niima-a. Urra ye rôza kuira ye ginna aŋkala hunta ye hal cikuu ye ginna amma-i fahamcintigi. Mura buu ginna ru aga ru kôi rôza šiša ru cikuu duro. Mêra kañintira ginna wusa jentigi. Urra muntu ginna oŋko hanantirdaa. Unnu hanatirigaa ciki. Êrifa hunta duro fahampur.

Turku orka ru zalumciŋire burayi. Turku šaal huma duro cûu dowo orka ŋa duro turon doogi. Orka na te ŋiši ni teru kîri gurti. Turku na kîruu duru ru « Šîi jira ŋa ra tirdu » yi. Nuku kîruu forcii cii turku dude ši. Turku mire orko ye hadin ye ginna hakiŋoo cîru wugi te jillan nu turku dutoo carku tûrutugi. Cad ku boki turon ladi kiši huma forcinere wugi.

Issa Mamar Arum
18 ans, Kali

Aya filidi busii jidiritinni

Oŋko gini aya filintirigaa ampa buru dîri te înni kege niŋoo ?
Aya ara filintirdaa casitir daa yege tompurigi (yala dila ye kuraa ye ginna ariya wopugi) gura casitir. Ina tiyaa ye tîya ye yopurigi (ŋaila ye sukur ye) owinni yii huntuu tîi ra tokurugi ni yîdirigi ni aya gura surda nturaa ye dîifa ntura ye kêye ru zutoo yentirigi owinni yala yege dompoo na gura duro yentirigi. Te kee ru ranii ncoo Dazagara dîifa huntaa yala huntaa ŋa ru dutugi, te jillan nu neere dîifi koo ebera tammoo na ini dîya ncentu daa au ntigissigi. Owinni aya duro kuño tirtirigi, daa êriša na geentirigi. Abba aya môguruu bênne tigisoo (nusoo) wôrdu yalai gînesiru goyintig.
Ciiru ize ai bini jikuu bûu zuncinne uŋko kee ši owinni amma ru na aya filidi huntuu buru gali ši. Te kee jillan nu aya muntee ntii bêki kîncigi tirima tussi aya muntu hunoo yege cî turon na kire ni (kôi gurdu rôzu addekiŋ yala muntetigi). Te kee tigisoo yala guru na rôza duro busug, guru na têzire lardu duro geentigi, guru rôzu bura ru lardu kuri tûrtugi. Ciiru ara ginna ru ini tira gali daa aŋkal nakirde hinne cii, ini te mire kara. Kara na yala adda ru karayintoo sîri daa huntuu royintigire amma ginaau ye dîri.
Mêri ai kara ŋa duro gilen dîntu !

Kara ru kîncigi na tertirigi.
Ini kara kee jidirtigire bêi.

Mahamat Abakar Terituronne

Dazagaraa

Dazagaraã mura amma kidda ni. Amma ôguza ni. Amma mêri turona ni. Amma tuguma hunda ginna daku. Agu neere Dazagare koo, nii numa tee re amma naa na ginna finiŋi. Yala naa na kurum tûrute re amma naa na ginna fiyintigi. Te jillan nu « Dazagara galla » intigi.

Aũ tira mere bizire ru ariya aguzuu dîi. Amma laa hunaã ru « Yir na lardu kuri dûrutu na cûro burantire » intiŋa re. Teru ni. Arii huma geddaa ru « Agu tani lardu kuri deru re cûro buranirigi » yi. Hêi te kee koo tani gursa kadara fôu tari dere re da ŋahila yoore re da mêdide geenire re saraŋire re daa duwa gonur ninirigi. Alla fatayi ncene. Owinni arii cûkira ŋa teru re arima-i « Agu tani înnii na tardi ciiru duwa gonur ninirigi » yi. Owinni arii ginna ru sagara ŋa teru ni fariŋa re « Agu laa naa yi ini tira gisitii cikoo kii gis » yi.

Ariya duro arii na mere ŋa buru dagu ?

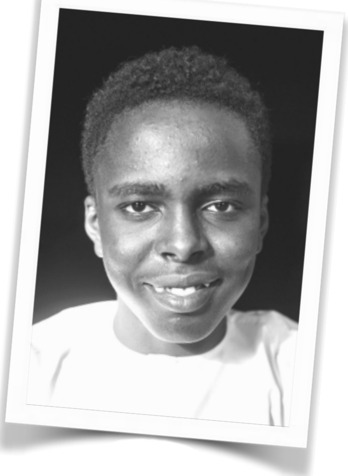

Mahamat Brahim Issa
17 ans, Nokou

Orko

Orko mire rôzu ni diga tuzoo dîi yaya cûu na dîi.
Orko mire kuno duro na cii mire rôzu buru gali mire casitiroo na gursa haŋkirigi.

Yîni aši huma na da iza gendirigi, šini na gendirigi.
Mire ina buru gala dîi.
Amma ridoo na jendir yîtir yendirigi.
Orko mire rôzu buru gali mire illi na wugi, yî na cîgi kômbor na wugi mûsko na wugi. Orko mire amma ru aašiŋi.
Orko mire berke curuwoo tuwayi rigi.

Yî berke na cîgi, mire ôwura fôu tigisiroo fusigi. Ini orko wiiŋa suru huma « aru. » Orko hôlu fussoo suru huma orkoromi. Yalu huma suru huma orkeyi. Yalu huma aŋkur koo suru huma « arii. » Orko yai tigitira koo « zaka danni » owinni « lai danni » intigi. Orko gini huma yesku koo « azu » intigi.

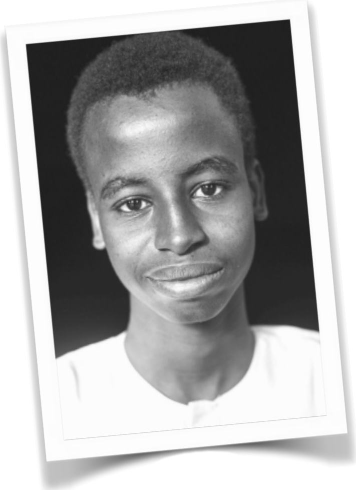

Mahamat Mahamat Ali
17 ans, Yaya

Fura

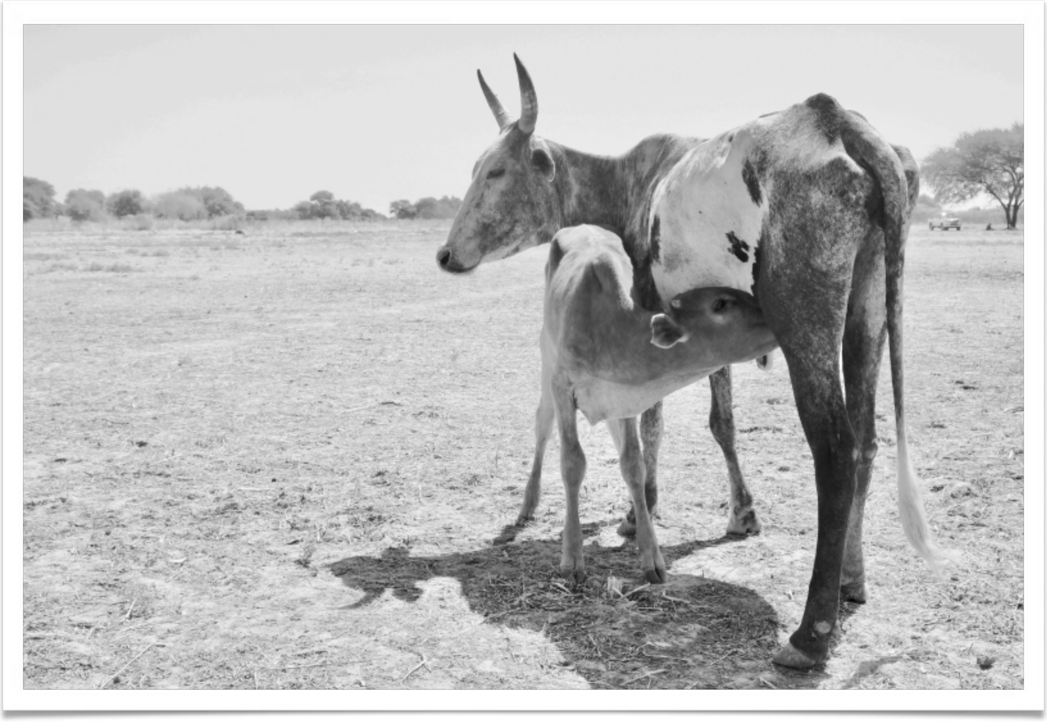

Furu mire rôzu ni rôza duro yaya dîi ni, yii dîi ni, firi dîi ni, fusugi ni, yali huma ru tugum ceŋi ni. Owinni ina muntu ru dîi. Fura mura sîri huntuu înni ? Ruu kuiraa duro ginna dîlli fatirde.

Fura mura filintirigi ni šêntirigi ni, yukur yii huma gonturugi ni, casir gursa hunaã na gonturugi ni. Owinni yii huma duro ini tira suru huma tekere intigire cii gonturugi ni.

Au tira-i « fura » yinii coo, fura duro doora na ciki. Fura addiya na ciki. Fura ba na ciki. Dooriya na ciki. Dîriya na ciki. Te jillan nu fura koo mura ginna. Ciiru au tira-i « fur » yinii coo mura duro êruu farii cii. Addii aŋkir koo « doori » intrigi.

Ciiru dooriya fatirii jikoo mura duro êriya na ciki. Addii êri koo « dîri » intrigi. Aŋkir bu koo « door » intrigi. Êrii ni addiyi na ši bu na ši kûkure koo « dîri » intrigi. Mura duro turon gontur casirii jikoo aŋkiruu daku, ciiru šêntirii jikoo êruu daku.

Owinni fur bûku calacalai koo « dîlla » intrigi. Amma gura-i koo « kôdelei » intigi. Cuu koo « bere » intrigi. Dazagara mura cikuu ginna ru fura dîri.

Amma-i fatigire fura maraa ye, yeskaa ye, cuwaa ye, kuiraa ru muntu jillan nu fur êlli koo yiire fatu. Fura mura berke tigisii ginna yî yeniŋ, illi na murai burainti wurigi. Kôi huntuu zuñciŋoo, kôi galu wuruŋ te hinoo tîkintigi. Mura Cad ginna duro ciki ille Sahara duro bêki. Owinni nii tintaŋa Nord Kônum na duro ciki. Amma-i fatigire Cad duro koo fura ginna ru feraa muntu intu. Fura mura buru gala : Te mire caasuŋurono yau dîri, yuuŋurono yii dîri.

Fura mura šêntirigi ni, filintirigi ni, yukur yii huma na gonturugi ni casir gursa hunaa na gonturugi.

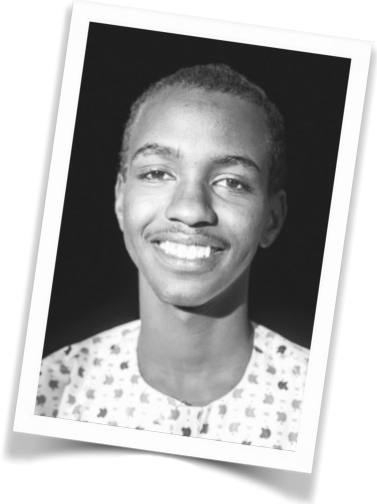

Maïyoussouf Youssouf Adoum (Tadi) 17 ans, Mordinga

« Côori ka hunaa furu ka amma kuiraa goyi »

Côori mire rôzi gali unnu ini daa yêniriga koo amma Dazagaraã munta ginna tilišiliši huntu sopu tiliši kuira goyintu. Te mire înni kege ru ini numaa fum ronuŋ ? Dazaga mire tilišii wurde nturu mire niya gura ru duro yêyindigi. Owinni niya baa na duro yêyindigi. « Côori ka hunaa fûru ka amma kuira-a goyi » intoo înni kege zûlona gîskeraa daa yêentirigi.

Dazaga mire niya guraa ru duro yêediŋi. Owinni Cad lau yala ŋa ye ma ŋa ye duro buru yêediŋ. Dazaga mire Cad ye Sûdan ye Nîjer ye Lîbia ye duro yêediŋ. Mire oŋko gini amma Dazagara-i tilišii huntu unnu na tilišii huntu. Loko « Côori ka hunaa fûru ka amma kuira-a goyi » intoo, amma Dazagaraa munta ginna tilišii huntaa sopu curu ni tilišii amma ŋa goyintu. Jamena buru ciki. Te ini buru zuntu.

Te mire, au kôi nteroo tilišii amma-a daa yêyintiga gonuŋ. Nteroo amma Dazagaraa na bêkinnoo tilišii numa rone re huntu yêeniŋ.

Amii addii kogo tilišii huma aũ kuiri kii yêeŋire bênnoo huma sowe re amma kuira ŋa goyiŋ. Ai kee, Nîjeria duro nteroo aũ Dazagara ru nûkiŋire bêi. Te jillan nu tilišii numa sowe re hôsaŋa yêeniŋi.

Aŋgal taŋuu koo ini numa rone re kuira daa buraniŋi. Owinni zaka tilišii numa sommoo, yege numaã duro ncoo yala na kii yêeniŋi. Te kee koo ini numa haki cêyinni. Adana na goyintu yercintu sopu cêyinni. Amii addi ini tira wasa yeniŋoo kiyitinni. Oŋko amma kuba-i fatu « Amii addi koo kulo kêliŋke daa naaŋoo mire kiyitinni » intigi. Agu tilišii nturu mire tinda, sopur curonnoo gali. Tilišii nturu mire kiĩciru biri tîdirdi.

Mariam Issa Choukou,
17 ans, Terituronne

Bûru ŋa

Ini tira « Bûru ŋa » intiga hanantiŋi re ? Ini te bini hantummoo ini buru labarde hanantimmi. Bûru ŋa mire ina buru labarda gisire.
Ina ta tani labara hunta nintar.

Oŋko gini Cad duro Cad lau yala ŋa duro (Kônum lau yala ŋa) duro bûu buru zunci. Sagasuna cûu gor ŋili ne bênne ru kanci ni. Owinni iza addi tîri buru anuki ne bêi ciru. Kôi te ru bûu buru mahal tigisu fura ye orka ye hadina ye widena ye catii ciki. Owinni ini saga buzu na buru galabe tigisu. Au kôi te ru amma ara Kônum lau yala ŋa duro cika zukigire burayintu. Amma gura na ma Sûdan burayintu amma gura na ji Mau Alifa ŋa burayintu. Amma gura na Lîbia ye Nîjer ye burayintu. Owinni amma lardu sopii ciku muntu ginna bîra ye agirda ye. Amma ji Mau Alifa ŋa tûrutu buru kîzei dutu. Au kôi ji tûrutu ru Alifa amma ara ba ru turku burayi. Turku ru maši (dîi ye impi ye yii ye) centu. Agu amma maši centu wiru ru amma buru kîzei dutu gura na buru wošintu gura na catu owinni. Agu kôi te ru au ñaa na irrere au sun duro co culoculomci goyiŋ. Agu kôi te ru nii tira Mau duro « Colom » intiga suru haki.
Ŋila cûu ru bara tigisiŋa re bûu buzu saga ŋili. Agu kôi ŋili ma na ŋiluu buru te kee ši danni. Bûruu amma buru kîzei cene ni owinni tar hede ni. Nuŋu ganci dêro bûu yîro amma buru kanai cirigi ni owinni buru daku ni.

Ciiru yî sagasun ai ŋa buru te kee da ši basire bêi. Amma ginna buruu gînesu ni tar cima jillan nu. Bûturuŋa ru kui amma ginna fara ru ciki ni. Owinni dirde turon dîri ni. Owinni mêri gêilau ro na fara ru cîtigi ni gere ro na fara ru dirtigi ni. Cusu ye wuru ye ginna kûra ni. Owinni amma ara ba ridu. Mura ru turku centigire burayintoo mura ginna foktintu nuruyintigi ni cusu ru tar hetigi ni. Bûru ŋa ru kui ini tira « lompo » intigire cii. Ini te wôki huma irroo au daa na wala rakinne kee na amma kuira tigisir centigi. Bûru ŋa ru bara bûu kubu kee hinne tigisu amma ginna tartintu amma saga busu na yîga šiša daa ciki ni. Owinni dirda mura na buru muncintu oŋko dêro Bûru ŋa ru kui dirda buru muntu ši.

Tani bini ini ai Bûru ŋa daa nûŋuri jiiŋa, te mire amma taŋa muska hunta ye oŋko ina dutura ye ginna daa aŋkal jena jillan nu.

Tušima Bûru ŋa mire Cad kalaa suma hakima ru bara guru.

Bûru ŋa mire arai buru bu ni. Owinni buru danare ni. Arai mire ru danare, amma owinni duture ši. Bûru ŋa ru kui amma dêro fara ru ciki. Unnu Bûru ŋa irriŋa ru amma tartintu.

Musap Bôkor Isa
18 ans, Terituronne

Sagasina Wura

Oŋko amma-i fatigaã « Bûu unnu kee ši cussu », te mire lardu koo gali ciina ina kura wura buru ciki. Bûu addira fûfuktiŋa jillan nu. Amma oŋko wura buru dutire. Lardu duro ina tigisirigaa muntu. « Amma wûi » intigi amma citigi. Owinni bûu yî dowunne koo zal dînni.
Ille zukugi fayintigi.

Ña sagasuna wura daa yêyentirii jiku, duro ini daa mukuru înni ? Ini gali ye zuntu ye tigisira înni ?

Kui ai ru ina zaa tigisida ye kancintira ye ginna daa yêyentirigi.

Oŋko sagasuna gura 1980 gur du ina buru tigisida. Ina ta mura kôi kañcintira Cad lau yala ŋa kôi tira « Nord Kanem » intiga duro tigisida. Sagasun tira « Burii Widenna ŋa ye sagasun tira amma zuku Karaga tûrutuga ye Sûdan tûrutugaa bûrii tira iza jadi ŋa ye » ginna daa gîzei ai ru za kañcintu ye ina gala ye zunta ye hal tigisida ciki.

Oŋko « Bûrii tira karaga ŋa » ntirigaa bûu yî dowure bêi rôza ginna catigaã jillan nu amma ginna zuku Karaga tûrutu. Amma zuku Karaga tûrutu ŋa ru amma saga cikaã wuru buru dutu. Te mire bûu sigira buru dîi ni. Amma saga busugaa muntuu ginna ariya gûro sigiraa

watinni. Lardu addira wor. Bûu ginna amma bêkinna jillan nu. Owinni amma kantira yî burayintii ciki koo na hal dînni. Amma yîgaa ra yî goyintigire na bêki. Tîya na bêki. Amma saga busugaa wuru buru duttu.
Bûrii tira « Izaa jadi ŋa ntirigaa » sagasin te mêra hunaa fitigaa cusa ši. Lardu ginna wor. Bûu na ginna furosire. Yî na dowure bêi. Illuu na tuzure wor buru caagi. Widen duru ma ginna tuzu cii. Lau tam goniŋ.

Ammaa muntuu ginna zuku niya kuira Cad kaa ba cikaa tûrutu. Rôzaa muntuu ginna catu. Te kee ru amma gura suburcintu ni sagasuma kûri. Te ru bara amma fura dîra ginna fura huntaa tussu. Lardu duro oŋko fura buru cikuu kee ši, tussu. Amma muntuu ginna te ru bara fura amañcinti ni dô hinnoo.

Te ru bara lardu duro ammaa rôza daa buru šuwa ši. Ina kura na geyintigi. Te tigisiŋa ru ammaa kara ye kasuwa ye ina kuira ye ginna rôza ru aga geentigi. Sagasiniya gura amma-i fatigaa buru wudu kan hetu te mire bûu cusu ši yî wîllaa irrire bênnaa jillan nu. Sagasina wura ridu ye bûu illi bênnaa ye ginna kuruwa huma te. Mêra ara duro ini daa mukuru yî hinnoo tigisinni. Zaa tigisinnaa yî dowunnoo illi tuzugi. Rôzaa na tusugi ammaa na mîñcintigi zuku niya kuira tûrutugi. Kuruwa sagasina wuraa ya buru muntu ginna daa yêyentir. Wîlli ai ru ciiru bûu duro bûr buru caagiro lardu duro mahal ye surofa ye ginna yercintigi.

Akaa ye rôza wonu-a ye ginna tusugi. Aka lardu duro bêkinne koo rôzaa na tusugi. Bûu duro ina wura buru kañcintigi.

Mêra ara daa yêyentiraa ginna wura. Lardu duro amma cikaa ru cussu ši bûu zuku sopugi. Ina ara duro wura buru ciki. Ina ginna gañci daa lûŋkur ciina ina sagasuna wuraa duro daa mukuru. Sagasina ara kaa ridigire koo, ina muntu ru tusugi. Bûu na duro mahal yerciŋi. Owinni ammaa na ginna zukugi.

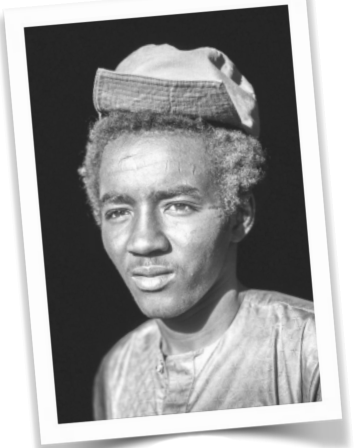

Rôzi Usman Issa
18 ans, Terituronne

Dîne oŋko ye unnu ŋa ye

Dîne oŋko ŋa :

Zake tira ru oŋko ginni bûu buru cussu, unnu kege ši. Înni kege ru unnu kege ši ? Zake fadirii jiiŋa oŋko gini amma kubba ntura « Ini gisiru ginna šire. Ini fatu na šire. Ini wiriga na šire ni. Awa mûkuga na šire ni. Gôrigi ro na šire ni. Doona goyintigi ro na šire ni. Wîntigi ro na šire ni. Awa daa kêlida hunta na šire ni. Tugum huntu na šire ni. Owinni wôki huntu na šire. Înni kege ru arra ginna šira ? Înna ara ginna zake šira ran :

- Ini tira gisirigi ro kogo au au-i turku-i yinne re fora ru geyintigi ni. Owinni ini te mire-i amma ginna daa turona tigisirigi ni. Iyo te tigisoo au cûra môguru na lerciŋ ni. Owinni au ai cûra môguru-i ye amma ta turkuiyinta ye ginna leryintigi ni. Agu to tigisoo re ini gisiriga ginna šire tigisirigi.

- Ini fatu zake šira amma gura amma kuira kii mêri dîroo na ginna tûrtu fora ru fatigi. Te jillan nu šire.

- Ina wiriga muntu ginna unnu bêki ran : Ôntul ye, digeri ye, yii ye yowur ye, nûwou ye, sôwu ye, yûwu ye, kûrra ye, arraga ye ginna wirigi. Owinni ina ara ginna unnu bêki. Owinni ina ara duro munta ginna ina au-u ru danna centigi ni. Gûra ru sîra ni. Ina buru, buru gala. Iyo oŋko ina šira ara wirigi.

- Ina awa daa kêlida huna buru galaa ran : Ôwolu bagaša ye dîlaadibir ye, kilim ye, bišir ye, matala ye. Owinni wudurum huntu guru gonu-u biri huma kêzura daa dîntiga ye, caka ye, aŋkil ye, ara ginna dîri. Te jillan nu kêlida hunta šira.

- Ini tira daa awa mûkugiro ran. Nagara ye, cîgeni ye, kîri ye, torori ye, ginna awa mûkuga ran : Fîrei ye, kuro ye, fôk ye, biri jakti ye, suwun ye, hôrol ye ginna mûkugi. Iyo te jillan nu awa hunta assa niri yii walla šira.

- Ini tira daa gôrii cikoo na buru šira. Owinni êrra ye, jana ye, fira ye, buru gôrigi. Zake gôriga ran : Tusere tamtinture gôrig ni. Owinni diga hunta bûru duro mûkere gôrigi ni.

- Ina gura wîntigi girona wû huntu šira ran : Dêa ye, gursa ye, ina baa ginna wûntigi. Owinni ina lardu ginna-i ŋišintigire kege wûitigi. Te jillan nu wû huntu šire.

- Ini ai tugum huntu na ini buru gali ni šire ni niri ga ran : Au tira wošiŋoo na ye, êriši gisoo ye, au tira anuu ru kii tûruture bênne ginna êdercintigi. Te jillan nu tugum hunta šire.

- Owinni zake hala hunta gala ran : « Au ôsurde haki » intoo na kal buru cussu ru kilayintigi ni, dîllu caagi dirtigi ni. Owinni dîllu azaïtigi ni. Te jillan nu hala hunta ara ginna gala ni šira ni.

- Ini ai wôki huntu na gali niriga ran : Wôki huntu ru gûra na bêki ni. Nussu ai kege na bêi ni. Owinni kizen na ai kege na bêi ni. Te jillan nu « Wôki huntu šire » nirii jii.

- Ina ara doona na goyintigi ro na hunta cussa. Ran. Zake šira ran. Doona tirka-a ye, doona tasuu-a ye, kîri ye ginna buru cussa. Owinni hala hunta ginna dîri cîki.

Dîne unnu ŋa :

Zake tira ru dîne unnu ŋa buru zuntu. Înni kege ru dîne unnu ŋa zuntu ? Zal fadiri jiiŋa ran. Dîne ai unnu mire gûra huna buru muntu ni. Nussu huma na bu ni. Hôsur huma na bu ni. Êrdi huma na bu ni. Wû huma na ni. Owinni Islam huma na addenne ni. Te jillan nu dîna ai unnu ŋa zuntu nirii jii. Zake dîne unnu ŋa zuntu rantu. Ôwolu ran.

- Ini ai gûru cii, gûra buru zunta ciki înni na sida. Au gûru ai kegaa au dôo soowunni ille cîrigi. Iyo te jillan nu oŋko kege ši. Dîne unnu ŋa zuntu.

- Ini ai « nusu » intiga na oŋko buru bêi unnu kege. Amma-i oŋko au nusoo « Sagasun šen nusiŋa » intigi. Ciiru unnu te bêi, nusu boyina jillan nu.

- Ini ai « hôsur » intiga na oŋko bêi. Ciiru unnu buru boyinne. Ini tira au turoni hakiŋoo amma kuira tômu ru cenni ni. Owinni mire cussu ru coo wuru au ŋa rayinni ni au ina ara ginna dîne oŋko ŋa daa bêki ni. Ciiru dîne

unnu ŋa daa ridire ni. Te jillan nu dîne unnu ŋa zuncinne nirii jii.

- Ini ai « wû » intiga na ini buru zuntu ni. Ini tira au-i nawoo na goyintu tûrugi. Ini kôli zuntu ni. Te jillan nu fadrii jii.

- Ini înni ai Islam ma na buru adda kine ni. Owinni dîna daa Islam ma mire kiñila muntu ru ridire ni. Iyo te jillan nu na dîna unnu ŋa zuncinne fadirii jii.

Ina zunta ye gala ye, dîne oŋko ŋa ye, dîne unnu ŋa ye :

- Dîne oŋko ŋa zunta hunna : Oŋko gini dîne kubu ni, daa têlufuna na bêki ni. Wêtira na bêki ni. Môto na bêki ni. Kasuwa na bêki ni. Gursa na bêki ni. Aliga na buru bêki ni. Te jillan nu dîne oŋko ŋa buru gali ši, zuntu. Dîne oŋko ŋa zunta hunna ra mura.

- Dîne oŋko ŋa gala huna : Dîne buru cussu ni, amma hunna daa cika ginna amma danara ni. Amma rôza hunta filigintigi ni. Amma kôi duro cikuu turon ni. Amma daa turona ni. Amma ôñcola ni. Amma tafu ba murde saa turone (11) guro ginna bûru lôyintere yî cîrigi ni. Amma dakoo bîra kôi aski-i terigire guro ginna bîri tûrutugi ni, amma buru gala ni. Amma au tira wuddu coo turkuyintigi ni. Iyo dîne oŋko ŋa ina gala hunna ara mura.

- Dîne unnu ŋa zunta humna : Buru muntu zake tira irri amma unnu-a amma muntu ni, daa šiša ni. Ammaa hôsura ni. Amma êrda ni. Owinni dîna mire na buru zuncinne ni. Nusu huma na boyine ni. Gûra huna muñcintire ni. Owinni dîna mire ginna buru fui dîi ni ŋila ôora tigiside ni. Ôora yaa tigisida ni. Yaa sa tigisida ni. Sa mînida tigisida ni. Mînida segona tigisida ni. Au tege ru bûu ginna tercii cii. Dîne unnu ŋa zunta huna arra mura. Te jillan nu dîne unnu ŋa zuntu.

- Dîne unnu ŋa gala hunna : Unnu dîne ai dîne buru gali ni, dîne mire duro ini dagima ginna haŋiŋ ni. Têlufuna na ciki ni. Wêtira na ciki ni. Môto na ciki ni. Owinni êriši daŋoo wôki dagima ru ntigaanigi ni. Hal dagima ru nîsigi ni. Dîne buru gali ni mire dau huma cûrou ni. Buru gali ni dîne unnu ŋa ina gala huna ara mura.

Dîne nturu oŋko ŋa ye unnu ŋa ye ginna dîne nturu ni buru gali ni. Iniya hala ntura ye kiša ntura ye ginna geyintrii jiki ni. Tafu nturu daa jiki ni nêbi nturu-i farii ŋa geentrii jiki. Sopu yima sopurii jiki ni. Rôza filintirii jiki ni buru gali walla dîllu jiki ni. Dîne oŋko ŋa ye unnu ŋa ye ginna ru buru cussu. Ru jiki.

Tar Mamar
21 ans, Bourdari

Aski

Aski mire amma-i daa bîir tigantigi. Aski ini buru gali. Amma Dazagara ginna aska dîri. Aski kôi ginna duro cii. Dazagara aski dîri ni daku ni. Aski amma-i daa suwun carkigi. Aski mire cûro huma înni ? Mire ña amma-i daku ? Aski mire înni jillan nu amma-i gîrintigi ? Amma Dazagara aski daku ni illi na centigi gedir na centiga ña ?

Aski kai au añi-u daŋoo casiŋ. Aski amma-i kere geyintu duro tuyintigi. Yî na centigi. Illi na centigi. Gêdir na centigi. Owinni ŋaila centigi. Aski mire nii ma ru cii aski wonu ru bêi. Amma-i aski girsi ru daa tûrutugi. Aski mire taŋoo gali daa yîga na nterigi dô na daa rantirigi. Daa kara na tunturigi. Aski daa suwun yarkirigi. Oŋko gini amma aska daa tigantigi. Aski mire buru anuu ru cii.

Aski kai au añi-u. Adda-u na ši. Arii-u na ši. Amma asku daa ru carkigi ru gôrug amma oŋko-a. Aski mire kai buru danare. Owinni buru tirkane. Mire maši yeni woo buru owon. Ini tira au-i wûi goyiŋoo daa bîri fuzayintigi. Aski mire amma-i daa tirki naku. Kêzi dîntu. Lîgem dîntu. Tirkuu daa ba ŋa na ciki. Te ru wîli môguruu daa bîyoo. Amma kuba buru aska daa bîrigi. Aski daa yî dokigi. Aski mire cûro hunaa muntu lardu tinta ŋa ru koo te kee. Aski mire karane koo buru gali. Aski direni koo sîri danni. Aski amma-i daa êriši geyintoo, askuu ru dai na dîntigi. Terifi na dîntigi te hinnoo askuu saga niima terigi.

Mêra ara fadiriga aski daa fadirii jii. Aski kai au añi-u, unnu yênirii jiiŋa êrifi aski-u daa yênirii jii. Aski rôza niima ginna ru owon ni danare ni. Aska mura kiñila šiša. Asku guru suru huma « gašu ». Guru suru huma « furase » intirigi. Aski « gašu » koo aski tude ši. Aski « furase » koo aski kere duro tudaa. Askaa « furasaa » intoo aska amma-i daa kûrs carkere gursa goyintigaa. Aski « gašu » intoo aski degaa duro tiganiga suru huma « gašu ». Aski mire kai buru gali. Aski mire maši yenim winnoo koo kûrs cawinni. Au êrifi taŋu tuzure.

Wasaï Biran Issa
18 ans, Terituronne

Agir

Agir rôzu tira diga huna na tuzoo. Kampir huma na turon. Yala Kônum duro buru cii. Illi na wirigi. Yî na cîrigi. Amma koo buru gali dînnoo tigisinni. Ña gali. Amma ña dînoo tigisu cenaa. Sîri huma înni ?

Mire gali. Ariya ye adda ye ginna daa bîru tigantigi. Amma aña daa bînni. Ciiru ariyaa koo saraga ye kasugu ye daa tûrutugi kai huntu. Owinni daa yî na gonturugi aka na kîntirigi. Jurro na tokurugi. Amma gênu ru aga cika ginna-i dîri. Duna huma buru bu. Adda na koo daa bîru tigantigi. Mura ŋili koo zutugi. Buru wômcintigi. Agira kuira na citigi tunturdoo busunni. Tunturugi. Lardu yala ŋa duro dînnoo tigisu cenni. Amma yala sîri huntu buru dîri. Kôi tira ganci yî dowoo carku tûrutugi illi ziri yercina jillan nu. Tûrutoo kîntirdoo saga ridenni.
Woki buru tigisoo suno dîntere ci huntu tafu daa naku tigantigi. Kôi cikuu Efirik duro ciki. Ciiru niya baa duro bêi. Agir mire rôzu nima-u, daa yî ye aka ye goyintigi.

Ariya-i kasugu ye sarage ginna daa tigantigi. Yala Kônum duro buru dîri. Mire kinci koo tigisu cenni. Amma-i oŋko « Suburi-i agir cîde » fatigi. Te mire « Suburde jillan nu » intigi.

Zenaba Youssouf Moussa
16 ans, Terituronne

Adaga ndusobi

Aũ adaga nuã hûduwo, aũ gudi ndohudo ndedî njûwo, yili numa mannu morčini, kuba kôidi luĩ, ka nuã ni morčindi, kundugu tammo ndohi, juhi kurnauwo anna guda-ã njuhati : A, aũ adaga yûhudu bûrduuyunno njindi.

Dagi turo :

Ŋgo nombi-ĩ yê mui-ĩ yê môše, yala hunda yidadu ôro goro turo ho hayundu čûo, tûrru ada hundã ha maša barayundu, yûgurtudu čendi. Wurdaa hundã čatîe tohã mui-ĩ odo hunã ha wašiyi !
Odo nurã : « Adaga nuã hûdũú ! Yunu gudi nuhadirîe yugó. »
To koo di čûku, lôko ha tûrru čohure hunda čubudia barayundu čoopi, čudurtoo, mui-ĩ čubabi, nombi-ĩ haki čubabú. Yum turo numi-ĩ lau tûri, layindã kôi doogo, čohure budi čûo, gimia ni hosčindi, kûrikuriyindã, mui-ĩ ni kogoya čoŋ, nombi-ĩ ni gimiĩ čoŋ, zabtundu tûri.

Dugusa yîša, nombi-ĩ yuhadiadu : « Numi-ĩ lukuru čôhure guda-ã tûrto tudo hudu tobuzo » či.
Mui-ĩ yuhadiadu : « Abba nurã yunu tuyuhadã soburú, goro a hi tîyiidi, haki numi-ĩ tidedu yida ha su tîšú ! Čôhure guda-ã yê tani yê adaga ndurã šiša. »

Nombi-ĩ čuruu numi-ĩ ted. Kôi guroo yida-ã su yîsi, guroo busamma ha yîsi, haki čôhure-ã ha čubabu čoobú. Êgi-ĩ čîd. Ŋgo mui-ĩ čubabu čeni. Hôkorči layinã, mui-ĩ zaga kumma kogoya-ã čubabu čoŋã ŋadu maari čunu. Yerči eskenu-ã zodu gôriyinã, wô kogoyaa tigandî čûku čuduru. Turo ho maari čunu. Wô kuhoktugunã, kogoya-ã čaa ted, nombi-ĩ agar gibi duyunu, agar togurku, nos.

Anna-ã čudurtã yuhatiadu : « A adaga muia-ã yobiri čunu agar togurkudo » čûo.
To koo di, muro ni nos, ada hunã ni êgi-ĩ čidu čado.
Adaga nuã hûduwo, ši mazi, yili morrĩ.

Abdolsalam Wahali Bardaï

Tani adaga-ã

Tani adaga-ã, tani adaga-ã.
Wôi nuro amma, wôi nuro amma.
Tani hi tusobuwo, bîe ndedi
yêski-ĩ du ndei, tiri di luĩ,
yili morrĩ.

Tani adaga-ã, tani adaga-ã.
Ŋgo diziba nuã kuba čûdu tiyidao.
Tani hi tusobuwo, ôlugo guda-ã njuhati :
A aũ adaga yûhudu,
bûrduuyunno njindi.

Tani adaga-ã, tani adaga-ã.
Odu nur turo-ã kundudo,
turo-ã nîŋi, turo-ã saraã.
Ada nurã ha hûduwo, tani hi tusobumo.
Tani hi tusobuwo, yili morrumo,
aũ gudi ndohudo.

Wôi nuro amma, wôi nuro amma.
Yanu yida ! Tani hi tudamoo,
kundugu taú, kaguyire taú,
nuŋu taú, nîŋi taú.
Aũ gudi ndohudo, yili morumo.

Wôi nuro amma, wôi nuro amma.
Ŋgo diziba nuã tiyidadã ŋadu tuda,
kuba čûdu tuda, čûdu tuda.

Tani adaga-ã, tani adaga-ã.

Abdolsalam Wahali

Tû

Tû čundoo numo Tudaa. Numoga čaduu Lîbia nerkaa čî.
Kûyi hunã Bordo. Dirgaza hunã, numaga mundu yida. Zûmuri yê, Zûi yê, Mîski yê Torku yê Oozu yê ôwonni numaga guda mundu čûo.
Numo budi gibi. Ŋgo diziba ndurã yê kogodea ndurã yê, du garčuo.
Tuda-ã anna adaga hunda yê moska hunda yê yidao, kôme čîkã budi tûre. Tudi-ĩ čundoo, aũ adaga huna yê, kundudo hunu yê, moska huna yê hanaduda yida.

Anna Tû du čîkã wunana ?
Tû numo tudaa.
Tuda-ã, ŋgo eneu du čûo. Zûmiri du ni čûo, Zûi du ni čûo , Bordo du ni čûo ôwonni Mîski yê Zûgura yê Mišeu yê Torku yê kôe guda mannu du čûo.
Dahu ndoŋi nurã du Tû muro numo budi tûri, ŋgo yina budi du togusa čûo. Durda-ã yê diziba ndurã yê, kogeda ndurã yê yina yuhata yê yibeyinda yê budi čûo.

Tû du ôwonni yina guda mannu gala yida.
Yîe sura ni budi yida. Suburu čî, ma Tarsu ni turo, Zûi ni yida. Ôwonni yîe hunã sura kizena mundua. Aũ ŋgo kusar čizenoo ni suru, bûgude ndurã yê ača ndurã wоša-ã mannu du zotti. Sura kizena mundua.

Ôwonni Tû ême ni budi yida :
Êĩ turo čer hunã êĩ Kûsu čindi, gudi turo čer hunã êĩ Tûsidi čindi.

- Êĩ Tûsidi ni nudurusu hunã : dûbo ôguzuu yê kadura tuzoo yê murdom sã hoo (3415).
- Êĩ Tarsu nudurusu hunã: dûbo ôguzuu yê kadura ôguzuu yê murta tûdusu sã dîšee (3376).
- Êĩ Tûsudi ni nudurusu hunã : dûbo ôguzuu yê kadura ôguzuu yê murdom sã hoo (3315).

Tû du tînne ni budi čûo, soba ni yida, ôwonni ôroze ni kiŝi-ĩ du budi čûo. Gona yê ña yê widena yê turka yê ni budi čûo. Ôwonni kôe oroa mannu Tû du čûo. Doũn du ni oro čĩ, oro hunã budi gali, gona ha ni čendi ôwonni ôroze-ã ha ni čendi, aũ oor čizenoo ni čendi, toi yiŋgaldu anna-ã ori-ĩ hi budi čidaku.
Nû lûkuri kôme anna karayindia ni budi yida. Kôi turo čer hunã Mosko Hanadii-ĩ čindîe ni čĩ.
Ŋgo sagahunu dûbo čû yê murdom sã čû yê (2012), « Konkîer Tudaa » yibeyuo.
Ŋgo ôwonni eneu du Tuda-ã yôi di zotîe koo, gona ha kôčundu yôi di zoti. toi yiŋgaldu goni bîde čindi. Tû du yina čĩkã a hi tusuda gunú. Yina budi čûo.

Mahamat Abakar Hassane
22 ans, Bardaï

Tîbi yuũ

Adibi turo čer hunã HADUWA. Ña huna yida. Tûgohu nekini, yerčunoo, koba ña hunaã čoobu budigi-ĩ tedu ! Yudobu yigiidoo kori-ĩ dahuã ha čûdudi. Lôko čûdudoo, odu koro hunã ko-ĩ horiyini ! Mbo mannu tûni ña-ã čui yê yida. Ña-ã turo turo di čoobu čui ! Lôko čuwo yumma kori-ĩ dahuã ha činai, koba-ã čoobu gûši hundã du hiye čeni. Taa muro yumma čoŋu, yabi-ĩ tedu ! Kêlemmi du yudoo ko hunã tûmnjini.

Nûgoi ? Nûgoi nuwo ? Adaga Tudaa-ã , zaga adaga Tudaa-ã ndû nuwo ? Mbo Haduwa nekinî čî ! Yerčunu tedu ! Koba ña hunã čoobu ! Bûdugi-ĩ tedu ! Yudobu yigiidu ña-ã ha čenu ni ! Yuũ hundã čuu čoŋã muro koo. Tuda-ã gunna adaga hundu. Odu haha ôguzuu čoobu, wûni-ĩ du čûuŋu ! Kêlemmi du hîyenu ko hunã gali di tûmnjini ! Odu lôko kunu bozoo, kêlemmi čoŋu čiledu mbi hunã torogo yoduru ! Tûni duyuni ! Taa ôwonni barbi-ĩ du duyunu galidi čûrčunu ! Torogo kînni kîniĩ du čĩĩ mannu yoduru, tûni-ĩ du duyini !
Ko hunã tumnjini.

Ŋgaa ? Ŋgaa nuwo ? Tû Bordo du yê Tarsu du yê Tû gunna ha yohidi. Odu yina tîbi yibeyindiã barayini ! Anura ôzoga turo čoobu ! Kunusu hunã du čûuŋu ! Yudobu, huruščini. Taa yihidu ohuro turo ho su šîkini !

Kômodi hundã gunna yoduru bôle yogusu ni, čoobu tûgi hunã kôi čĩĩ tigiri, yogunu nusu yogusu ni dîmmi tûni du duyini ! Tûgi hunã čoki činai. Dîmmi čoŋu čêliĩ hunã du činai.

Wuna ? Wuna nuwo ? Haduwa, aũ mbo ña ha koba yudobu čenã yê yuumã kêlemmi du yudou čiledã yê. Odu tîbi-ĩ zaga yibeyinîe barayi ni ! Ma kôi yida hunã čîkã tedu ! Bobur turo yê yida mîndie yê čoobu. Čelliĩ hunã du tedu ! Wûni huyunu, go-ĩ su činau, yi du yudou, ko hunã tumnjunu ! Gûroni-ĩ čoŋu, durčini ! Yi-ĩ lôko čîlawo, gûroni dur čunã, du yudoi. Keleyini. Dîmmi kînni kînniĩ du duyuni ! Keleyunu ko hunã tûmnjini. Bahi bahi gali di bahoo ! Dĩĩ hôrini-ĩ duyunu, galidi gûrčunu ! Ko hunã tûmnjini. Odu tasu ôsurdaa yê ada hunã yê čoobu tîbi-ĩ yoduri. Mbi-ĩ ni su yudoi ! Ôsurda-ã ha ni čêni ada-ã ha ni čêni.

Numa ? Numa nuwo ? Adi gubudi, ŋila murdom du čĩĩdi ôwonni ! Anna Tuda-ã ŋgaa čûkoo mannu adaga ndurã sopurdo yugó.

Ŋga koo ? Ŋga koo di nuwo ? Zaga ña-ã čuku ! Yumma čiletĩ yê, zaga anura-ã bôlei yohudu, dĩĩ hunã tîbi yibeyindĩ yê. Aŋgal taŋã du koo ! Tîbi yumma-ã maši muro ! Koo yugó ! Yunu diziba ndurã yibeyindã yibeyindî, tunda ha yusobu tiyendã !

Tunda mannu ada ndurã ha sopuru yendiri. Adaga ndurã du tîbi yumma-ã yunu muro di čûsu yugó ! Nû ôwonni yunu tusobudo yugonãá muro.

Tîbi yumma-ã, tîbi yumma-ã, budi čûsu, aũ čuboo, aba hunã čilami.

Mouna Moktar
22 ans, Bardai

Dubana Tudaa-ã

Tudi-ĩ lau dubanu-ã muro ndû ?
Tuda-ã mura dubana hundã šiša ni ôwonni munda.
Dubonu čundoo muro gagala anna-ã ha nduhadi.
Gagala tooni kûloli čedo, tooni kîdi čedo, tooni ohulo čedo to gunnoó, dikindu mannu guyundi.

Dubana Tudaa-ã mura guru ni adiba guyundi guru ni ômure guyundi. Adiba-ã guyundĩ gunna anna bahunda ha dubana čendi. Čĩidi ômure-ã adiba čidakã ha borsu dubana čendi. Dûudi-ĩ gunnoó. Dûudi-ĩ anna ôguza-ã yê anna kalla-ã yê ôwonni burba-ã yê gunna dubana čeni. Dubana-ã mura adaga tudaa-ã du dubana-ã guru. Yunu budi gali. Dubana tudagaa-ã mura diziba ni ndihiki.

Nûgoi nũwo tudaga du dubana-ã mura diziba nuã yê ndobusa nuã yê hi su činaku dubana njendi. To yiŋgaldu tugua ndihiki.

Ôwonni dubana-ã mura ŋali yê nôguzo yê gunna ha gagalčinîe yiŋgaldu anna-ã gunna galiyindîe barayindi ni ôwonni ôguza togusîe ni barayindi. Odu to koo togusoo Tuda-ã mura nôguzo hundu yê ŋali hundu yê budi gunna to hi lido. Dubana-ã hûturoo yuna tada gunna morčindi.

Yoo ! Ôwonni dubana-ã yugondunnoó abi yugó. Dubana-ã yê aba-ã yê gunna morčindoo odu adaga-ã du yunu gabčunno yugó. Kûnduri tudaa-ã gunna četu tedi.
Dubana-ã muro nîgei guyundĩ ? Nûgoi nduroo, muro wasalu leruu yê wasalu tosuu. Ler du dubana guduni ôwonni lôko tosu lidoo ni dubana guduni. Ômure-ã ha kusara yeiti.
Odu numa guduni ? Dubana-ã muro lôko aũ yûo zodoo ni kal, odo ari yišoo ni kal, bûgudi-ĩ dêbi keleyunno ni kal, durdi-ĩ kûdi kočunno ni kal, to koo togusoo dubana guyundi.
Ôwonni tusa lidoo ni guyundi. Too ni yobur, tooni gursa togusoo dubana guyundu ômure-ã ha kusara yeiti.

Dubana Tudaa-ã munda ni ôwonni šîša. Dubana adiba ni guyundi ômure ni guyundi.
Dubana adiba guyundiã ndê ?

- Hîmmi
- Ôi
- Šele
- Sûsuma
- Hurgi čau tedo

Hîmmi-ĩ muro dubonu leruu. Adiba-ã bahunda-ã ha gagalčindi. Aũ yôu zodoo ni kal, čohuno gudi ni kal adimmi bahuna nerkeda-ã ha dubana čeni.

Ôi-ĩ nû kunu morčinî čî. Muro ni hîmmi-ĩ koo, anna bahunda-ã ha čendi čîidi zaga guduni šîša.

Šele-ã aũ yûo zodoo ni guyundi ôwonni odo arii yîšoo ni guyundi. Šele-ã aũ yûo zodoo odu budi gunna obudo domma dubana čeni.

Sûsuma-ã muro dubana guda-ã koo gunú. Didi aũ yûo zodoo borsu guyundi. Sûsuma guyuo čundoo gunna aũ yôu di zoddo. To gunnoó guyundú.

Hurgi čau tedo : Dubonu a ni dubona kôi gunna du gudunú. Guyundĩ čûkoo adibi tusopudo. Adimmi êzi čendoo muro, doba ba hunã čabčunu ni « hurgi čau tedo » guyundi.

Dubana ômuree-ã ndê ?

-Kîdi
-Kûloli
-Kĩĩki

Kîdi-ĩ : Dubana tada odu kîdi ndubabi čedo. Aũ gunna čubabú. Dûudi-ĩ borsu čubabi. Tuda guda-ã lau šene. Babũwo kawuli budi gunasu. Duga nuã ha tedi. Dûudi-ĩ kîdi hunã ni čubabi anna-ã ha ni dubana čeni. Odu anna-ã su abi ni tûrri.

Kûloli : Kûloli-ĩ ndubabi hunã budi tosu ni ôwonni anna budi hallagana-ã gunnoo aũ gunna hanayunú. Hallagana-ã čubabu ni adibi čidakã ha dubana čendi.

Kĩĩki-ĩ : muro kûloli-ĩ tûrtu čĩidi muro du dubana ndûrtu du guyundú. Dubana-ã ndubabĩ du čĩ. Kĩĩki-ĩ ni čêne hallagana-ã doba-ã ha dubana čendi.

Ûmar Bokor Kêleimi
34 ans, Mîski

Dagi – Adiba čû êriskiyundudo

Ŋgo lôko turo Haduwa yê Dočuĩ yê êriski tûri. Lôko tûrrã, Haduwa yê Dočuĩ yê êriski tûrri čîkiidi bêrkiduo. Nûgoi bêrkidindã nũwo kôi tira-ã čû šišayindîe togusã.

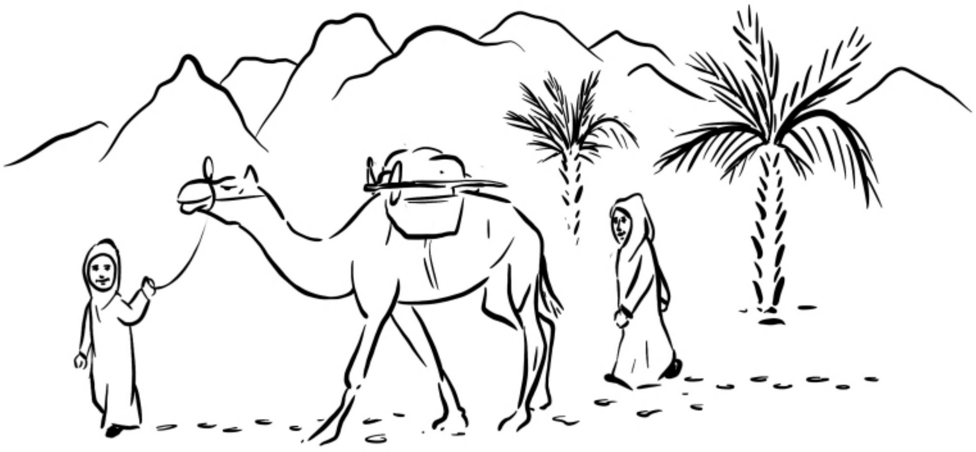

Haduwa muro yuhadi : « Kubo bori di lukar » či.
Dočuĩ : « Kubo anigidi lukar » či.
Haduwa : « Ũ-ú, Dočuĩ garru ! Naani nuro hi yunu turo nuhadiri » či.
Dočuĩ : « Yoo, yunu tuhadĩ šiĩ naari » či.
Haduwa : « Nuro yê tani yê hanadindĩ budi eneu bêrki muro anna turrakunaá » čuo.
Dočuĩ yê Haduwa yê tûrri čîkiidi ômuri turo Gûkuni čindîe turo hoktuo.
Hoktundã « Ŋgadi ndûrri čûku ? » či.
« Bu wonnoko turo Êli čĩĩ lukurî tîyo » čuo.
Gûkuni : « Yoo kuruku lukar » či. « Tani mannu bu tideî tîyi. Buŋa dûe nurã čûo. »
Lôko tûrri tigirdã, ômure yê hoktuo. Hoktundã lahadundu bosuwã : « Ŋgadi yertũ niridu » či.

Adiba-ã : « Bu numa turo tîge čindĩ du yertaar » čuo.
Ômure-ã : « Anna-ã ni wosani numi-ĩ du ndû êski čĩ ? »
Adiba-ã : « Tunda yerndirĩ ndû mannu êski tubasudo yugó. »
Ômure-ã : « Yoo nura nû kôi a di ndû kînjigi nduũ. »
Adiba-ã : « Nuwo aa ndura ni tadar. Ña ndura ni tadar. Ña ndurã yukuru yumma yadiri. »
Ômuri-ĩ : « Yoo, kôi nura njûkã budi gali. Tani lertiyi. Yoo tani mannu tiri haniri. »
Adiba-ã : « Ũu yîri hanu. Kôi a amba yida. Bu wonnoko to di Galmaĩ mannu hayî čĩ. Ôroze huna yê yala huna yê yida hayî čĩ. Yoo to lukuru, Galmaĩ hi lahanduru tiro. »

Tûrri Galmaĩ tigirdã, Galmaĩ wasani, kullahani, hôdol sobusu či. Bosuwo taa adibi Galmaii-ĩ šahi yê yî yê tigiidu če. Ôwonni tînne mannu tigiidu če. Gihini yuha: « Kôi a nura handuũ njĩkã budi gali. Tunda lertiyuwo. »
Galmaĩ : « Yoo, budi gali. »

Anna tigirtu Galmaĩ hi lahayundã, turo Haduwa turo Gûkuni, turo Dočuĩ turo Gihini zabtundu kôi mbo čûkã tûrri čĩkiidi Gûkuni widenu čuduru čubab. Taa čoŋu kôi bu čûka tigirdu čĩtu wûni hi čunaku. Lôko bahuwa čuboo.

Zeneba Mahamat
23 ans, Bardai

Êlifa Dazagaa

a A aski	b B bosu	c C côori	d D dêgil	e E eke	ê Ê êti
f F furu	g G 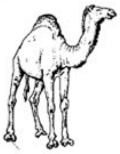 goni	h H hadin	i I 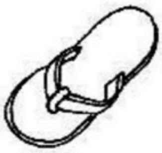 izi	î Î yî	j J jina
k K kogoye	l L lalam	m M mulu	n N 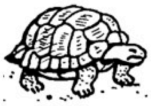 nûru	ñ Ñ 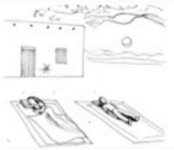 ñaki	ŋ Ŋ 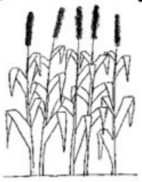 ŋahila
o O 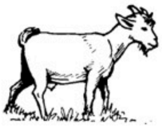 orko	ô Ô ôrku	p P pompu	r R rôdiye	s S sa	š Š aši
t T têlti	u U urru	û Û 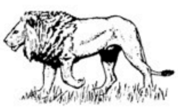 dûguli	w W wini	y Y yaya	z Z zîŋki

Illustrateurs : Susan Rose, Brahim Daouda, Jean-Marie Boayaga, Mbanji Bawe Ernest

Arba tudagaa-ã

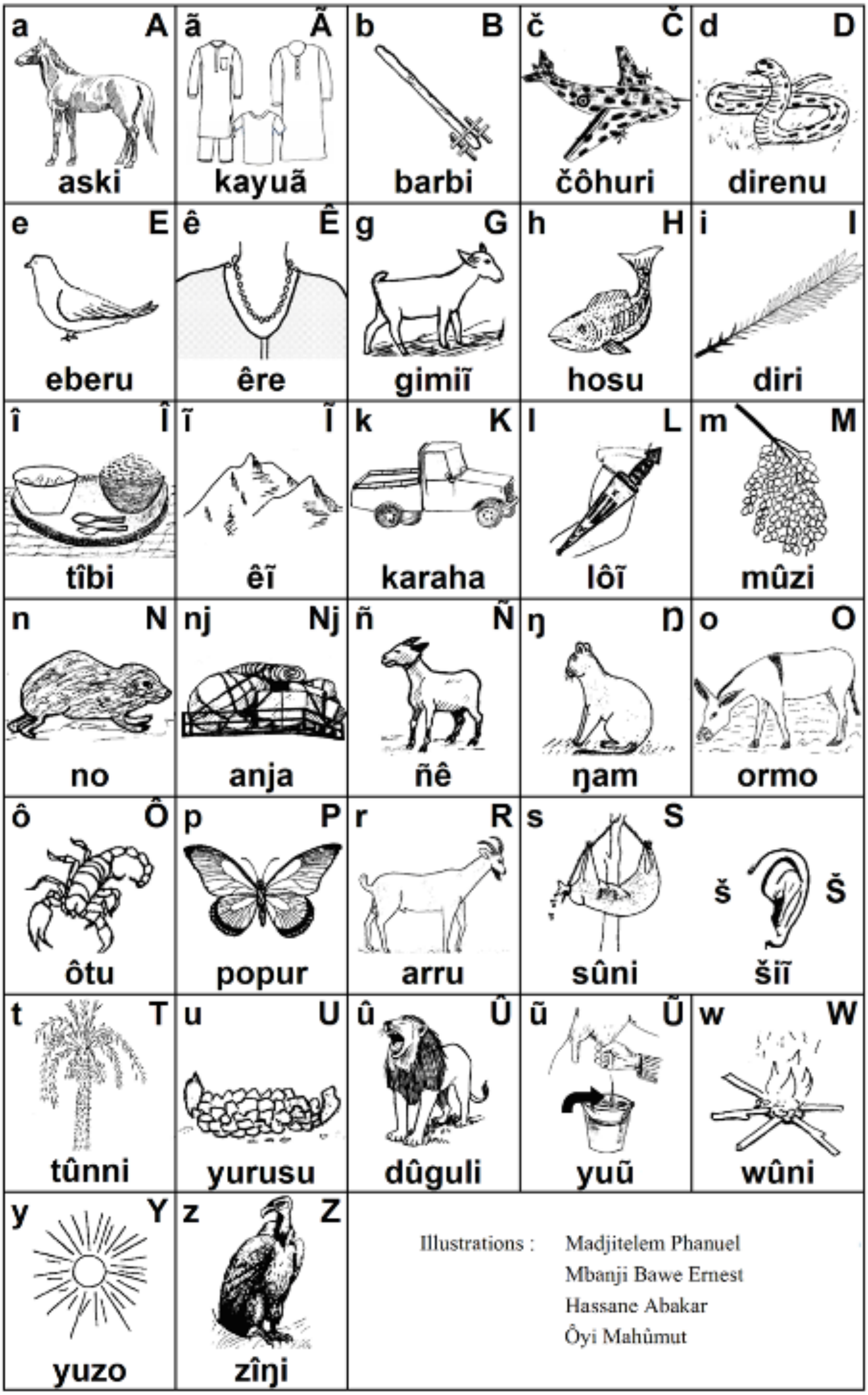

Illustrations : Madjitelem Phanuel
Mbanji Bawe Ernest
Hassane Abakar
Ôyi Mahûmut

Ce recueil de textes en tudaga et dazaga est le résultat de l’atelier d’écriture du Concours toubou 2022.

TUDAGA · DAZAGA · KANEMBU

« Écrire dans ta langue maternelle, c'est la liberté dans l'expression. »

CONCOURS TOUBOU 2022

Al Mouna